

Hollands Arcadië

Achttiende-eeuwse Amsterdamse buitenplaatscultuur*

Freek Schmidt

Een buitenplaats is een landhuis met bijgebouwen, tuin en park, bedoeld om voor korte of langere tijd in te vertoeven. Het begrip werd in Nederland algemeen gebruikt, terwijl het veel oudere 'villa' pas sinds de negentiende eeuw in zwang raakte om een groot, vrijstaand woonhuis, aan de rand of buiten de stad gelegen, aan te duiden. 'Buiten' duidt zowel de openlucht als het platteland aan, terwijl met 'een buiten' een verblijf of woning buiten de stad bedoeld wordt. Het wijst op de historische betekenis van het buitenleven in de verstedelijkte samenleving die in het bijzonder de provincie Holland al eind zestiende eeuw begon te worden. Terwijl het klassieke tijdperk van de Nederlandse buitenplaatsen, van circa 1645 tot ongeveer 1672, uitvoerig is bestudeerd, heeft het tijdperk waarin de buitenplaatscultuur haar hoogtepunt kende, de vroege achttiende eeuw, veel minder aandacht gekregen.¹ De buitenplaats was een belangrijk centrum van negentiende-eeuwse 'notabelencultuur' en speelde een cruciale rol in de vormgeving van een aristocratische levensstijl, en dat is door recent onderzoek herontdekt.² Verbanden met de ontwikkelingen in de achttiende eeuw bleven echter buiten beeld. Onderzoek vanuit de sociale en economische geschiedenis, de historische geografie en de stads- en landschaps-geschiedenis van de laatste decennia heeft echter, aan de hand van gevarieerd archiefmateriaal, delen van deze verloren cultuur kunnen reconstrueren.³ De Nederlandse buitenplaatsen, ooit zeer zichtbaar en aanwezig in het landschap buiten de steden en qua omvang indrukwekkend op Europese schaal, zijn voornamelijk overgeleverd op papier en doek, of in namen van straten en wijken van negentiende-eeuwse en twintigste-eeuwse stadsuitbreidingen die het buitenplaatslandschap bijna volledig hebben uitgewist. Frankendael was ooit een van de vijftig buitenplaatsen die in de Watergraafsmeer (afb. 001, 002) te vinden waren. Tegenwoordig is het de enige die resteert in een gebied dat in 1921 werd geannexeerd en een buurt van Amsterdam werd.

* Dit artikel is een herziene en geactualiseerde bewerking van een hoofdstuk in: B. Arciszewska (red.), *The Baroque Villa. Suburban and Country Residences c. 1600-1800*. Wilanow Palace Museum, Wilanow 2009, pp. 43-58.

¹ J. Israel, *The Dutch Republic, its Rise, Greatness, and Fall, 1477-1806*. Oxford (Oxford University Press) 1995, p. 871. In het algemeen is de zeventiende- en achttiende-eeuwse Nederlandse architectuur afwezig in de internationale literatuur, met uitzondering van het zogenoemde Hollands classicisme van rond 1650: W. Kuyper, *Dutch Classicist Architecture. A Survey of Dutch Architecture, Gardens and Anglo-Dutch Architectural Relations from 1625 to 1700*. Delft (Delftse Universitaire Pers) 1980, pp. 125-130; K. Fremantle, *The Baroque Town Hall of Amsterdam*. Utrecht (Haentjes, Dekker & Gumbert) 1959; K. Ottenheym, 'Classicism in the Northern Netherlands in the Seventeenth Century', in: G. Beltrami e.a., *Palladio and Northern Europe. Books, Travellers, Architects*. Milaan (Skira) 1999, pp. 150-167. Bijzonder is het feit dat twee architecten die tot deze stroming worden gerekend, Pieter Post en Philips Vingboons, beiden ontwerpen hebben gemaakt voor Vredenburg (1642-1645), 'the most Palladian countryseat to be built in

Dutch Arcadia

Amsterdam and villa culture

Freek Schmidt

The Dutch *buitenplaats*, literally 'country-place', is commonly used to describe a complex of house and gardens. The word 'villa' is very rare in contemporary Dutch descriptions, and is used only very sporadically in historical studies, while the Dutch 'buitenplaats' is much more common. The crucial relation between the city and its hinterland has strong etymological roots: even today, the Dutch *buiten* simply means 'outside' or 'countryside', but *het buiten* signifies a country place or country house. It is a reminder of the historical importance of out-of-town life in the heavily urbanized Dutch landscape that was created from the late sixteenth century. While the classical age of the Dutch country mansion, from the mid-1640s to 1672 has been studied extensively, the age when Dutch villa culture reached its peak in the early eighteenth century, has been dealt with superficially.¹ The Dutch *buitenplaats* as the locus of nineteenth-century 'culture of notables' and the shaping of an aristocratic lifestyle, has recently been rediscovered.² Links with the developments of the preceding century were not investigated, however. Over the last decades scholars from different fields, such as economic, social, urban and landscape history, using wide-ranging archival material, have been able to reconstruct parts of this now lost culture.³ Dutch villa culture, once undeniably present in the landscape outside the cities, and by its sheer quantity impressive even on a European scale, has survived mainly on paper and canvas, and through the names of streets or neighbourhoods of nineteenth- and twentieth-century expansions of Dutch cities that almost completely replaced the various villa landscapes that flowered in the early eighteenth century. Frankendael was once one of fifty country houses in the polder of Watergraafsmeer (figs. 001, 002). Today, it is the only one that has survived in the area that was annexed in 1921 and became a suburb of Amsterdam.

This article is an attempt to confront recent finds from different fields of research and some

¹ Cf. J. Israel, *The Dutch Republic. Its Rise, Greatness, and Fall 1477-1806*. Oxford (Oxford University Press) 1995, p. 871. In general, seventeenth- and eighteenth-century Dutch architecture defies most common definitions of the Baroque. Consequently, it is almost completely absent from surveys of Baroque architecture, the noted exception being the so-called Dutch classicist architecture of the mid-seventeenth century of the court circle of the *stadholders* of Orange and the Amsterdam elite, developed by a handful of famous architects such as Jacob van Campen, Pieter Post and Philips Vingboons. W. Kuyper, *Dutch Classicist Architecture. A Survey of Dutch Architecture, Gardens and Anglo-Dutch Architectural Relations from 1625 to 1700*. Delft (Delftse Universitaire Pers) 1980, pp. 125-130; K. Fremantle, *The Baroque Town Hall of Amsterdam*. Utrecht (Haentjes, Dekker & Gumbert) 1959; K. Ottenheym, 'Classicism in the Northern Netherlands in the Seventeenth Century,' in: G. Beltrami e.a., *Palladio and Northern Europe. Books, Travellers, Architects*. Milan (Skira) 1999, pp. 150-167. It is significant that the latter two architects are also, independently, known to have produced designs for Vredenburg, 1642-1645, 'the most Palladian countryseat to be built in Holland in

In deze bijdrage wordt recent onderzoek geconfronteerd met bestaande interpretaties door middel van herlezing van een deel van het bronnenmateriaal dat betrekking heeft op een gebied in het Amsterdamse territorium dat in de achttiende eeuw veel buitenplaatsen bezat. Dit materiaal toont bijzonderheden met betrekking tot de Nederlandse buitenplaatscultuur en de wijze waarop die werd voorgesteld in gedrukte publicaties, een wijze die aanzienlijk afwijkt van de toenmalige werkelijkheid. Ze geven aanleiding tot een hernieuwde plaatsbepaling van deze cultuur in de Europese vroegmoderne villacultuur en nopen ertoe het Amsterdamse territorium niet simpelweg te zien als 'cleansing repose from the soiling commerce of the town', zoals Simon Schama de algemeen geaccepteerde visie samenvatte, maar als een gebied waar de Amsterdamse burger zijn 'heerlijke' en adellijke ambities uitspeelde.⁴

Het Amsterdamse territorium

In het Amsterdamse territorium – het landschap dat de stad omringt, de met trekschuiten bereikbare rivieren, de stad Haarlem en de verschillende polders, maar zonder de droogmakerijen ten noorden van Amsterdam zoals de Beemster en de Schermer – bevonden zich volgens een schatting op basis van historisch kaartmateriaal tussen 1700 en 1730 ongeveer vijfhonderd buitenplaatsen van uiteenlopende schaal.⁵ In de vroege achttiende eeuw was de economische neergang als gevolg van de verschuivende internationale handelspolitiek kennelijk nog niet duidelijk merkbaar in dit gebied.⁶

De grote droogmakerijen rond Amsterdam dateren alle uit de jaren 1607 (begin van de Beemster, 7174 ha) tot 1635 (voltooiing van de Schermer, 4248 ha). Ze waren georganiseerd door groepen investeerders, rijke kooplieden uit de stad die zochten naar winstgevendende activiteiten om hun kapitaal in te investeren. Het nieuwe land kreeg een gevarieerd gebruik. Winst was het voornaamste motief achter de transformatie van de voormalige meren van turf en klei in vruchtbaar akkerland voor het verbouwen van graan en groenten, of land voor de melk- en slachtveehouderij.⁷ Op de nieuwe kavels werden boerderijen, schuren en stallen geplaatst. De nieuwe landeigenaren uit de stad bouwden voor zichzelf buitenhuizen en landhuizen te midden van de boerengemeenschap. Deze buitenplaatsen, variërend in grootte van zeer bescheiden gasten- of herenkamers in of aan boerderijen tot en met statige, classicistische ogende villa's met bijbehorende siertuinen, stelden de eigenaar en zijn familie in staat de zomer 'buiten', in een landelijke omgeving door te brengen, ver weg van het rumoer, de drukte, het

lawaai, het vuil en de stank van de stad.

De grootschalige droogmakerijen in Noord-Holland in de eerste helft van de zeventiende eeuw met een totale omvang van 26.898 hectare, gefinancierd door vooraanstaande Amsterdamse kooplieden en gemotiveerd vanuit stedelijke belangen, veranderden het karakter van het Amsterdamse territorium ingrijpend.⁸ De expansie van dit gebied hield gelijke tred met de bevolkingsgroei. De verstedelijking van de Republiek vertoonde een continue groei tot aan 1670, toen 45 procent van de bevolking in steden woonde.⁹ De populatie van Amsterdam bereikte een hoogtepunt omstreeks 1720, met 240.000 inwoners.¹⁰ De afname van de bouwactiviteit in de stad bij een gestabiliseerde bevolkingsomvang leidde tot een groei aan activiteit in het Amsterdamse territorium. Alle buitenstedelijke gebieden van enig formaat werden gecontroleerd, bestuurd en ontwikkeld door Amsterdamse burgers. Daarom kan de buitenplaatscultuur langs de Vecht en de Amstel, in Kennemerland, 's-Graveland en de droogmakerijen Beemster, Schermer en Watergraafsmeer alleen begrepen worden in relatie tot Amsterdam.

In de eerste decennia van de achttiende eeuw waren de meeste buitenplaatsen in handen van rijke ondernemers en, in mindere mate, van renteniers. Men heeft berekend dat van de bewoners van het vanaf 1660 aangelegde tweede deel van de Herengracht, waar begin achttiende eeuw zestig van de honderd rijkste inwoners van de Republiek woonden, er slechts zeven géén buitenplaats bezaten.¹¹ In het overige deel van de grachtengordel, waar nog 21 van de rijkste inwoners van Amsterdam woonden, hadden er drie geen buitenplaats.¹² Een andere telling, van 1742, heeft aangetoond dat 81 procent van het Amsterdamse patriciaat een buitenplaats bezat.¹³ Bij dergelijke cijfers ligt sociale druk op buurtniveau voor de hand en was de verwerving van een huis buiten de stad blijkbaar onderdeel van een opzichtig bestedingsgedrag.¹⁴ De Amsterdammer wenste zich een prettige, landelijke plek om van de natuur te genieten en die te verheerlijken – zo lijken historici, toenmalige literatuur en hofdichten ons te willen vertellen –, maar een belangrijke reden kan net zo goed zijn geweest dat de buurman ook een huis buiten bezat. Met andere woorden, de buitenplaatscultuur was een typisch burgerlijk fenomeen. Gezien de indrukwekkende aantallen moet er sprake zijn geweest van een soort 'buitenplaatsgekte' in sommige, nu niet meer als zodanig herkenbare gebieden. Een meer gedetailleerde kijk op de Watergraafsmeer en op de manieren waarop deze polder in de achttiende eeuw werd voorgesteld, kan helpen om niet zozeer een scherp beeld te krijgen van hoe de buitenplaats er werkelijk uitzag, maar vooral de toenmalige bete-

Holland in the seventeenth century', in: de Beemsterpolder. K. Ottenheim, 'The Private Leisure of Architecture', in: Henry A. Millon (red.), *The Triumph of the Baroque. Architecture in Europe 1600-1750*. Milaan (Bompiani) 1999, pp. 494-496; Kuiper, *Dutch Classicist Architecture*, 1980, pp. 157-160; K.A. Ottenheim, *Philips Vingboons (1607-1678) Architect*. Zutphen (Walburg Pers) 1989, pp. 47-73; J.J. Terwen en K.A. Ottenheim, *Pieter Post (1608-1669) Architect*. Zutphen (Walburg Pers) 1993, pp. 89-99.

2

R. van der Laarse en Y. Kuiper, *Beelden van de buitenplaats. Elitevorming en notabelencultuur in Nederland in de negentiende eeuw*. Hilversum (Verloren) 2005; R. van der Laarse, 'Burgers als buitenlui. Het landschap der notabelen', in: *Stijlen van burgers*. Themanummer van *Groniek. Historisch tijdschrift*, 40 (2007), nr. 176 bis, pp. 7-38.

3

H.W.M. van der Wijck, *De Nederlandse buitenplaats. Aspecten van ontwikkeling en herstel*. Alphen aan den Rijn (Canaletto) 1983; R.J. de Jong e.a. (red.), *Bijdragen tot het bronnenonderzoek naar de ontwikkeling van Nederlandse historische tuinen, parken en buitenplaatsen*. 13 delen, Zeist (Rijksdienst voor de monumentzorg) 1980-1984; Erik de Jong, *Nature and Art. Dutch Garden and Landscape Architecture, 1650-1740*. Philadelphia (University of Pennsylvania Press) 2000, oorspronkelijk: *Natuur en kunst. Nederlandse tuin- en landschapsarchitectuur 1650-1740*. Bussum (Thoth) 1993; Van der Laarse en Kuiper, *Beelden van de buitenplaats* (noot 2). Een overzicht van achttiende-eeuwse ontwikkelingen rondom kastelen en buitenhuizen en burgerlijke en adellijke eigenaren geeft Johan Carel Bierens de Haan, 'Naar het volmaakte buitenhuis. De

achttiende eeuw', in: H.L. Janssen, J.M.M. Kylstra-Wielinga en B. Olde Meierink (red.), *1000 jaar kastelen in Nederland. Functie en vorm door de eeuwen heen*. Utrecht (Matrijs) 1996, pp. 171-198.

4

Simon Schama, *The Embarrassment of Riches. An Interpretation of Dutch Culture in the Golden Age*. Berkeley (University of California Press) 1988, p. 292; Ned. vert. *Overvloed en onbehagen*. Zesde druk, Amsterdam (Olympus) 2009.

5

Marc Glaudemans, *Amsterdam Arcadia. De ontdekking van het achterland*. Nijmegen (SUN) 2000, p. 184. Zie tevens: Marc Glaudemans, 'The Rediscovery of the Hinterland', in: Alberto Perez-Gomez en Stephen Parcel (red.), *Chora. Intervals in the Philosophy of Architecture 4*. Montreal 2004, pp. 83-103. Glaudemans ontleende het begrip 'territory' aan André Corboz, 'Le territoire comme palimpsest', *Diogenes*, 121 (1983); Ned. vert. door M. Glaudemans: 'Het territorium als palimpsest', in: Erik A. de Jong (red.), *Tuinkunst. Nederlands jaarboek voor de geschiedenis van tuin- en landschapsarchitectuur* 3, 1997, pp. 8-35.

6

Zie voor een gedetailleerde economisch-historische studie van de neergang van de Republiek in de achttiende eeuw: Jan de Vries en A. van der Woude, *Nederland 1500-1815. De eerste ronde van moderne economische groei*. Amsterdam (Balans) 2005³, pp. 782-789.

7

Zie voor een overzicht: Audrey M. Lambert, *The Making of the Dutch Landscape. An Historical Geography of the Netherlands*. Londen (Academic Press) 1985, pp. 182-186.

8

De Vries and Van der Woude, *Nederland 1500-1815* (noot 6), pp. 47-48. In

existing interpretations, with a re-reading of selected sources that deal with one particular region with a high density of villas in the Amsterdam territory in the early eighteenth century. This evidence sheds new light on the idiosyncratic nature of the Dutch villa culture, the ways it was represented in contemporary printed media, and how these go beyond the factual. They show the Amsterdam territory not simply as a 'cleansing repose from the soiling commerce of the town' as Simon Schama summarized the accepted reading, but as an area where the Amsterdam burgher could act out his seigniorial ambitions.⁴

The Amsterdam territory

A recent study has estimated on the basis of contemporary maps that between 1700 and 1730, the Amsterdam territory – the landscape surrounding the city, the connecting rivers reachable by barges, the neighbouring city of Haarlem and various polders, but without the polders north of Amsterdam such as Beemster and Schermer – contained more than 500 country seats of various scale.⁵ Apparently, in the early eighteenth century, the negative impact of the shifting international mercantilist politics was not (yet) noticeable in the Amsterdam territory.⁶

The large commercial land reclamation projects around Amsterdam all dated from between 1607 (start of de Beemster, 7174 hectares) and 1635 (completion of reclaiming De Schermer, 4828 hectares). They were organized by groups of investors, rich merchants from the city looking for profitable activities to invest their capital. The new land was put to varied use. Profit was the first motive for turning the former lakes of peat and clay into fertile farmland yielding grain, vegetable and dairy products and meat.⁷ Farmsteads and barns were built on these parcels. The new landowners from the city built out-of-town houses and country seats for themselves amidst the farming community. These *buitenplaatsen*, varying in size from very modest guest rooms or lodgings attached to farmsteads, to sophisticated classicist villa's with elaborate gardens, accommodated the owner and his family and allowed them to spend the summer in the countryside, away from the hustle and bustle, the noise, dirt and smells of the city.

The intense lake impoldering activities in North Holland in the first decades of the seventeenth century, covering a total of 26.898 hectares, all financed by leading Amsterdam merchants and other urban interests, changed the character of the Amsterdam territory profoundly.⁸ The increase of the territory kept pace with the growing population. The urbanization in the

Netherlands saw a continuous growth up to 1670, with 45 percent of the population living in its cities.⁹ Amsterdam reached its peak of population in the early modern era in the 1720s, with 240,000 inhabitants.¹⁰ The city's stabilised population rate and the decrease in building activity inside the city, were matched by an increase in activity in the Amsterdam territory. All the substantial areas outside the city were controlled and developed by Amsterdam burghers. Thus, the villa culture of the rivers Vecht and Amstel, of the regions Kennemerland, 's-Graveland and of the polders of de Beemster, Schermer and Watergraafsmeer, can only be properly understood when studied in connection with Amsterdam.

During the first decades of the eighteenth century, most of the villas in this territory were owned by wealthy entrepreneurs, and, to a lesser extent, 'rentiers' from the city. It has been calculated that of the second part of the Herengracht, where 60 out of the 100 richest citizens of the whole Republic lived, only seven did not own a country house.¹¹ In the rest of the canal ring, where another 21 of the richest Amsterdam citizens lived, only three did not own a country house.¹² Based on another count, 81 percent of the Amsterdam patriciate owned a country house.¹³ Some social pressure may have stimulated the conspicuous demand among neighbourhoods for a house outside the city.¹⁴ The Amsterdammer wanted a nice, bucolic place to worship nature – or so the historians, contemporary literature and the country house poems in particular have tried to convince us – but a simple reason might have been that others had one. In short, villa culture in the Amsterdam territory was a typical bourgeois phenomenon. Apart from these impressive numbers, there is very little built evidence of this 'villa craze' left in its original location. A closer look at the Watergraafsmeer and the ways it was represented, helps to clarify not so much the existing situation, but the desired meaning of the villa. It enables us to understand more accurately how and why this polder close to Amsterdam – the result of a land reclamation project of the investment culture of the Golden Age – in the early eighteenth century was presented in print as an ideal of retreat, a noble landscape of delight and a fashionable and luxurious garden of Eden.

The Watergraafsmeer

The polder of the Watergraafsmeer was larger than eighteenth-century Amsterdam, it was almost its double (fig. 003).¹⁵ The area was reclaimed three times, after the initial reclamation, or impoldering, the polder was flooded in 1651 when the

seventeenth century' in the Beemsterpolder north of Amsterdam. K. Ottenheim, 'The Private Leisure of Architecture', in: Henry A. Millon (ed.), *The Triumph of the Baroque. Architecture in Europe 1600-1750*. Milan (Bompiani) 1999, pp. 494-496; Kuyper, *Dutch Classicist Architecture*, 1980, pp. 157-60; K.A. Ottenheim, *Philips Vingboons (1607-1678), Architect*. Zutphen (Walburg Pers) 1989, pp. 47-73; J.J. Terwen and K.A. Ottenheim, *Pieter Post (1608-1669) Architect*. Zutphen (Walburg Pers) 1993, pp. 89-99. This exceptional building vanished long ago, a fate it shared with countless villas of less sophisticated, or much less Italianate design that overran the countryside of the province of Holland in the early modern age.

2
R. van der Laarse and Y. Kuiper, *Beelden van de buitenplaats. Elitevorming en notabelencultuur in Nederland in de negentiende eeuw*. Hilversum (Verloren) 2005; R. van der Laarse, 'Burgers als buitenlui. Het landschap der notabelen', in: *Stijlen van burgers*. Special issue of *Groniek. Historisch tijdschrift* 40 (2007), No. 176 bis, pp. 7-38.

3
H.W.M. van der Wijck, *De Nederlandse buitenplaats. Aspecten van ontwikkeling en herstel*. Alphen aan den Rijn (Canaletto) 1983; R.J. de Jong et al. (eds.), *Bijdragen tot het bronnenonderzoek naar de ontwikkeling van Nederlandse historische tuinen, parken en buitenplaatsen*. 13 Vols., Rijksdienst voor de monumentenzorg, Zeist 1980-1984; Erik de Jong, *Nature and Art. Dutch Garden and Landscape Architecture, 1650-1940*. Philadelphia (University of Pennsylvania Press) 2000, originally published in Dutch as *Natuur en kunst. Nederlandse tuin- en landschapsarchitectuur 1650-1740*. Bussum (Thoth) 1993. A survey of eighteenth-century

developments in castles and *buitenplaatsen*, with their owners is found in Johan Carel Biersens de Haan, 'Naar het volmaakte buitenhuis. De achttiende eeuw', in: H.L. Janssen, J.M.M. Kylstra-Wielinga and B. Olde Meierink (ed.), *1000 jaar kastelen in Nederland. Functie en vorm door de eeuwen heen*. Utrecht (Matrijs) 1996, pp. 171-198.

4
Simon Schama, *The Embarrassment of Riches. An Interpretation of Dutch Culture in the Golden Age*. Berkeley (University of California Press) 1988, p. 292.

5
Marc Glaudemans, *Amsterdams Arcadia. De ontdekking van het achterland*. Nijmegen (SUN) 2000, p. 184. See also: Marc Glaudemans, 'The Rediscovery of the Hinterland', in: Alberto Perez-Gomez and Stephen Parcell, *Chora. Intervals in the Philosophy of Architecture* 4 (2004), pp. 83-103. Glaudemans himself borrowed the term 'territory' from André Corboz, 'Le territoire comme palimpseste', in: *Diogenes* 121, 1983, translated by Glaudemans into Dutch: 'Het territorium als palimpsest', in: Erik A. de Jong (ed.), *Tuinkunst. Nederlands jaarboek voor de geschiedenis van tuin- en landschapsarchitectuur* 3 (1997), pp. 8-35.

6
For a detailed economic-historical analysis of the 'decline' of the Republic in the eighteenth century, see: Jan de Vries and A. van der Woude, *The First Modern Economy. Success, Failure, and Perseverance of the Dutch Economy, 1500-1815*. Cambridge (Cambridge University Press) 1997, pp. 673-683.

7
For an overview, see Audrey M. Lambert, *The Making of the Dutch Landscape. An Historical Geography of the Netherlands*. London (Academic Press) 1985, pp. 182-186.

8
De Vries and Van der

kenis te achterhalen. Een dergelijke analyse stelt ons in staat beter te begrijpen hoe en waarom deze polder onder de rook van Amsterdam – het resultaat van een inpoldering als onderdeel van de investeringscultuur van de Gouden Eeuw – in de vroege achttiende eeuw in gepubliceerd drukwerk werd gerepresenteerd als een ideale retraite, een edel en heerlijk landschap en een modieuze en luxe hof van Eden.

De Watergraafsmeer

De polder Watergraafsmeer had een oppervlak waar de stad Amsterdam bijna twee keer in paste (afb. 003).¹⁵ Het gebied werd driemaal droog-gemaakt. Na de eerste inpoldering overstroomde het gebied in 1651 toen de Diemerzeedijk brak, en opnieuw in 1672 toen het onder water werd gezet om het Franse leger te vertragen (afb. 004).¹⁶ In 1629 was het meer van ongeveer 557 hectare met een diepte van 4 meter drooggemalen in opdracht van de Amsterdamse vroedschap, die bij bijna alle inpolderingen in de provincie betrokken was.¹⁷ Het gevolgde procedé was overal hetzelfde, met een ringdijk en een kanaal rondom dat als reservoirdiende voor de molens die het water overhevelde. Het eenvoudige raster dat vervolgens voor de exploitatie van het nieuwe land werd gehanteerd, is vaak in verband gebracht met humanistische opvattingen en renaissance-idealen. De Beemster is bijvoorbeeld geïnterpreteerd als een intellectuele exercitie in architectonisch en landschapsontwerp avant la lettre.¹⁸ De mathematische uitgangspunten die als onderlegger kunnen zijn genomen voor het plattegrondpatroon in de polder, zijn echter vooral rechttoe rechtaan. Wijsgerige overwegingen en theorieën over symbolische vormen die boven elementaire geometrische principes uitstijgen, lijken geen leidraad te zijn geweest. Een eenvoudige en pragmatische, economische verdeling van het drooggevalven oppervlak, met een systeem van hoofd- en zijwegen, greppels en sloten, bood een beproefde en niet zeer verheven oplossing. De vorm van de Watergraafsmeer was vergelijkbaar met die van de polders ten noorden van Amsterdam, de Beemster en de Schermer: min of meer vierkant, met zestig kavels van 10 hectare per stuk (600 x 150 m). De drie belangrijkste motieven voor het droogleggen van de Watergraafsmeer zijn verwant aan die voor de andere polders in het Amsterdamse territorium: het gevaar van het wegspoelen van de bestaande oevers, investering in land en de aanleg van een nieuw gebied voor recreatie en seizoensbewoning voor zich ontspannende burgers. De burgemeesters hielden toezicht op de complete operatie en namen 24 hectare in bezit om controle te behouden over het bestuur van de polder.¹⁹

De Watergraafsmeer lag dicht bij de stad en kon vanaf de Muiderpoort aan het einde van de Plantage worden bereikt in een wandeling van minder dan 15 minuten richting de ringdijk ter hoogte van de Middenweg, de belangrijkste noord-zuidweg door de polder. Aanvankelijk functioneerde 'de Meer' als een gewone polder, met een gevarieerd gebruik zonder speciale attracties, als locatie voor zeventiende-eeuwse buitenrecreatie met enkele geïsoleerde uitspanningen (kroegen en herbergen), wat boerderijen en een paar buitenplaatsen met tuinen en kleinere moestuinen. In tegenstelling tot andere multifunctionele recreatiezones buiten de stad kende de Watergraafsmeer geen vervuulende of gevaarlijke industrie. Niet alleen de elite had toegang tot dit territorium. Het was een landschap dat werd ontwikkeld, gebruikt en doorkruist door een groot deel van de Amsterdamse bevolking.²⁰ Voetgangers en kleinvee, uitgezonderd paarden, koeien en ossen, waren vrijgesteld van het tolgeld, dat in 1715 werd ingesteld nadat de hoofdwegen waren geplaveid om de begaanbaarheid van de polder door het jaar heen te verbeteren (afb. 007).

In de vroege achttiende eeuw kwam de buitenplaatscultuur in de Watergraafsmeer pas goed op gang. Vóór 1651 waren er slechts drie buitenplaatsen gebouwd en niet meer dan veertien aan het eind van de eeuw, terwijl er in de achttiende eeuw in totaal vijftig grote buitenplaatsen stonden. De meeste lagen langs de belangrijkste wegen, de Middenweg en de Kruisweg, inclusief 32 kleinere huizen en 53 zogenoemde speeltuinen, voornamelijk in de noordwesthoek dicht bij de stad en de Amstel.²¹ Ook waren er een malieveld met een lengte van 650 meter, vier herbergen en diverse velden voor balspelen (afb. 011). Grootse vergezichten bood de polder nauwelijks. De vlakheid en laagte van het land bemoeilijkten de visuele connecties met de stad; alleen vanaf de ringdijk kon je de stad zien liggen.²²

Het Verheerlykt Watergraafsmeer

Een eeuw na de eerste droogmaking verscheen er een bijzonder boek bij de Amsterdamse uitgevers Andries en Hendrik de Leth dat op een speciale belangstelling voor het gebied wijst: *Het Verheerlykt Watergraafs- of Diemermeer* (1725), of in het Frans *Les délices du Watergraafs- ou Diemermeer* (afb. 005). Een tweede deel, dat meer vergezichten en een lijst van alle bestuurders sinds 1631 zou bevatten, is aangekondigd maar nooit verschenen.²³

Het werk opent met een gedicht van Pieter Straat dat het voormalige meer beschrijft. Vele van de droogmakerijen kregen geen nieuwe naam – en ook de Watergraafsmeer behield zijn

de zestiende eeuw werden zeventien meren met een totale oppervlak van 2747 ha drooggelegd in noordelijk Holland; 93 procent van alle droogmakerijen tussen 1500 en 1800 zijn hier te vinden. Tacke Stol, 'De leeuw en zijn longen. Waterbeheersing, landaanwinning en landverlies', in: Th. de Nijs en E. Beukers (red.), *Geschiedenis van Holland 1572-1795*. 3 delen, Hilversum (Verloren) 2002, deel II, pp. 109-134, in het bijzonder p. 113.

9
De Vries en Van der Woude, *Nederland 1500-1815* (noot 6), p. 87.

10
Idem, p. 90.

11
H.A. Diederiks, 'Stedeling en buitenplaats', in: *Jaarboek Amstelodamum* 68, 1976, pp. 114-120.

12
Ibidem.

13
Glaudemans, *Amsterdams Arcadia* (noot 5), p. 136, gebaseerd op J.E. Elias, *De vroedschap van Amsterdam 1578-1795*. 2 delen, Haarlem (Loosjes) 1903-1905, en overgenomen uit: H. van Dijk en J. Roorda, 'Sociale mobiliteit onder regenten van de Republiek', *Tijdschrift voor Geschiedenis*, 84 (1971), pp. 306-328, in het bijzonder p. 325.

14
Diederiks, 'Stedeling en buitenplaats' (noot 11), p. 118; K. Schmidt, 'Hollands buitenleven in de zeventiende eeuw', *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift*, 4 (1977/1978), pp. 434-449 en 5 (1978/1979), pp. 91-109; De Jong, *Nature and Art* (noot 3), p. 17; W.F.H. Oldewelt, *Kohier van de personeele quotisatie te Amsterdam over het jaar 1742*. 2 delen, Amsterdam (Genootschap Amstelodamum) 1945.

15
Glaudemans, *Amsterdams Arcadia* (noot 5), pp. 81-90.

16
J.H. Kruijzinga, *Watergraafsmeer. Eens een parel aan de kroon van Amsterdam*. Amsterdam (Allart de

Lange) 1948, pp. 16-33.

17
A.J. Thurkow, 'Watergraafs- of Diemermeer. Een hoogtepunt onder de 17e-eeuwse droogmakerijen', in: W.F. Heinemeijer e.a., *Amsterdam in kaarten. Verandering van de stad in vier eeuwen kartografie*. Ede/Antwerpen (Zomer & Keuning) 1987, pp. 60-63.

18
Idem, p. 61; Glaudemans, *Amsterdams Arcadia* (noot 5), p. 84. In de geschiedenis van de Beemster is het perceel meermalen geïnterpreteerd als module: idem, p. 130; Peter de Zeeuw e.a., 'De Beemster, een arena van natuur, kunst en techniek', in: Toon Lauwen en T. Boersma (red.), *Nederland als kunstwerk. Vijf eeuwen bouwen door ingenieurs*. Rotterdam (NAI) 1995, pp. 154-167.

19
Kruijzinga, *Watergraafsmeer* (noot 16), pp. 30-32 en 94-95.

20
J.L. de Langen jr., 'De Watergraafsmeer en de verbinding met Amsterdam in vroeger dagen', *Historia*, 4 (1938), pp. 245-249.

21
Kruijzinga, *Watergraafsmeer* (noot 16), pp. 90-156.

22
Glaudemans, *Amsterdams Arcadia* (noot 5), p. 84, noemt de visuele connectie met de stad. Echter, connecties van een dergelijke aard zijn niet benadrukt of vastgelegd in het raster of het wegenstelsel met oriëntatie van de Middenweg op de Zuiderkerk, zoals wordt gesuggereerd.

23
Het Verheerlykt Watergraafs- of Diemermeer, by de stad Amsterdam, vertoont in verscheide vermakelyke gezichten van deszelfs lustplaetzen, en landhuizen, hoven, tuinen, fonteinen, vyvers, gras- en bloemperken. Gemeene en byzondere ry- en wandelwegen, maliebaen, herbergen en bruggen. Alle near 't leven getekent door Daniel Stopendael en beschreven

Diemerzeedijk broke and again 1672, when it was inundated to delay the French troops (fig. 004).¹⁶ Originally the lake, of approximately 557 hectares and a depth of about 4 meters, was reclaimed in 1629 by the Amsterdam city council, who were involved in almost every land reclamation in the province.¹⁷ The system of reclamation was the same everywhere, with a ring dike and an encircling canal serving as a reservoir for the windmills draining the lake. The simple grid of the exploitation has been connected to humanist and renaissance ideals. The Beemster, for instance, has been interpreted as an intellectual exercise in architectural or landscape design *avant-la-lettre*.¹⁸ The mathematical principles underlying the layout of the polder, were rather straightforward and did not necessarily demand philosophical reasoning and theorizing about symbolic shapes that went beyond basic geometry. A simple and economic division of the former lake surface, with a system of main and secondary roads, drainage canals and ditches, offered a tried and tested and therefore hardly high-minded solution. The area has a shape comparable to other polders north of Amsterdam, the Beemster and the Schermer, and is more or less square, with sixty lots of circa 10 acres a piece (600 x 150 m.). The three main motives for the impoldering of the Watergraafsmeer were similar to those behind other polders in the Amsterdam territory: the danger of washing away of the existing banks, land investment and the creation of a new recreational and seasonal living area for retired burghers. The burgomasters kept control over the whole operation, by keeping 24 acres of the land, which gave them control over the government of the polder.¹⁹

The Watergraafsmeer was close to the city. It was reached after leaving the Muiderpoort (city gate) in a less than 15 minutes walk up to the ring dike of the polder at the main road (Middenweg). In the beginning, it seems to have functioned as a common polder with varied use that did not offer special attractions as a site for seventeenth-century outdoor recreation, with its isolated pubs and inns, a few farms, a couple of country houses with gardens and smaller kitchen gardens. Unlike other multifunctional recreational areas outside the city, the Watergraafsmeer did not have many toxic and polluting industries. One should keep in mind that not only the elite had access to the Amsterdam territory, it was a landscape that was developed, used, crossed and traversed by a large part of the Amsterdam population.²⁰ Pedestrians and small cattle except horses, cows and oxen were exempt from toll, introduced in 1715, shortly after the creation of paved roads, which substantially improved accessibility throughout the year (fig. 007).

In the early eighteenth century, the villa

culture in the Watergraafsmeer really took off. Before 1651 only three country houses were built, and only 14 at the end of the century, while in the eighteenth century a total of 50 large villas was constructed. Most of them were along the two main roads, the Middenweg and the Kruisweg, together with 32 smaller houses and 53 so-called pleasure gardens, close to the city and the river Amstel, in the northwestern corner.²¹ There was also a Mall of 650 meters, as well as four inns and various handball fields for recreation (fig. 011). The importance of impressive vista was limited. Because of the flatness and low land level, a visual linkage with the city was only possible on the ring dike.²²

Het Verheerlykt Watergraafsmeer

An extraordinary book published in Amsterdam by Andries and Hendrik de Leth, approximately a century after the polder's creation demonstrates the new interest in the area. *Het Verheerlykt Watergraafs- of Diemermeer*, or in French, *Les Delices du Watergraafs- ou Diemermeer*, (fig. 005) would read in English as: *The Delights of the Watergraafs- or Diemermeer, close to Amsterdam, represented in pleasurable views of its country houses, grounds, gardens, fountains, ponds, greens and flowerbeds, various carriageways and footpaths, a Mall, inns and bridges. Drawn exactly after life by Daniël Stopendael and described by Matthaeus Brouerius van Nidek, jurist*. A second volume, announcing more views and a list of all governors of the polder since 1631, was never published.²³

The volume opens with a poem by Pieter Straat, describing the former lake. Many of the land reclamation projects in Holland kept their original names – and Watergraafsmeer means quite literally 'water canal lake'. Straat praises this 'lake' (or 'Meer' as it still called today) as a delightful Eden, 'where Art rules Nature'.²⁴ This poem is followed by a poetic praise for the views and gardens of the polder by the poet Gysbert Tijssens, described in the form of a tour, like a walk from the border of the city into the Meer, with the author mentioning the main roads and properties, praising the owners of the country seats that are depicted in the sixty prints that follow. Tijssens (1693-1732), the son of an Amsterdam mapmaker, was a specialist in the genre of poems on country houses. His work also appears in *Hollands Arcadie* (1730), *Hollands Tempe* (n.d.) and *Rhylands fraaiste gezichten* (1732).²⁵ Tijssens had the habit of turning every ditch into a mythic river, every piece of green or simple garden into a part of paradise or an Elysian field, every country house into a princely mansion (fig. 013). A lengthy historical

Woude (note 6), p. 29. In the sixteenth century, a total of seventeen lakes with a total 2747 hectares had been reclaimed in the northern part of Holland. 93 percent of all land reclamations or 'droogmakerijen' between 1500 and 1800 lay in the northern part of the province of Holland, see Taeke Stol, 'De leeuw en zijn longen. Waterbeheersing, landaanwinning en landverlies', in: Th. de Nijs and E. Beukers (ed.), *Geschiedenis van Holland 1572-1795*. 3 Vols., Hilversum (Verloren) 2002, Vol. 2, pp. 109-134, especially p. 113.

9
De Vries and Van der Woude (note 6), p. 63.

10
Ibid., p. 65.

11
H.A. Diederiks, 'Stedeling en buitenplaats', in: *Jaarboek Amstelodamum* 68 (1976), pp. 114-120.

12
Ibid.

13
Glaudemans (*Amsterdams Arcadia*, 2000, see note 5), p. 136, on the basis of J.E. Elias, *De vroedschap van Amsterdam. 1578-1795*. 2 Volumes, Haarlem (Loosjes) 1903-1905, and H. van Dijk and J. Roorda, 'Sociale mobiliteit onder regenten van de Republiek', in: *Tijdschrift voor Geschiedenis* 84 (1971), pp. 306-328; especially p. 325.

14
Diederiks ('Stedeling en buitenplaats', note 11), p. 118; K. Schmidt, 'Hollands buitenleven in de zeventiende eeuw', in: *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift* 4 (1977/1978), pp. 434-449; and 5 (1978/1979), pp. 91-109; Erik de Jong, *Nature and Art. Dutch Garden and Landscape Architecture, 1650-1740*. Philadelphia (University of Pennsylvania Press) 2000, p. 17. W.F.H. Oldewelt, *Kohier van de personeele quotisatie te Amsterdam over het jaar 1742*. 2 Vols., Genootschap Amstelodamum, Amsterdam 1945.

15
Glaudemans (*Amsterdams Arcadia*, 2000, see note 5), pp. 81-90.

16
J.H. Kruizinga, *Watergraafsmeer. Eens een polder aan de kroon van Amsterdam*. Amsterdam (Allert de Lange) 1948, pp. 16-33.

17
A.J. Thurkow, 'Watergraafs- of Diemermeer. Een hoogtepunt onder de 17e-eeuwse droogmakerijen', in: W.F. Heinemeijer *et al.*, *Amsterdam in kaarten. Verandering van de stad in vier eeuwen cartografie*. Ede/Antwerpen (Zomer & Keuning) 1987, pp. 60-63.

18
Ibid., p. 61; Glaudemans, *Amsterdams Arcadia*, 2000 (note 5), p. 84. In the history of the Beemster the layout has been explained by interpreting the lot as a module, see Glaudemans, *Amsterdams Arcadia*, 2000 (note 5), p. 130. See also: Peter de Zeeuw *et al.*, 'De Beemster, een arena van natuur, kunst en techniek', in: Toon Lauwen and T. Boersma (ed.), *Nederland als kunstwerk. Vijf eeuwen bouwen door ingenieurs*. Rotterdam (NAI Publishers) 1995, pp. 154-167.

19
Kruizinga, *Watergraafsmeer* (note 16), pp. 30-32, 94-95.

20
J.L. de Langen jr., 'De Watergraafsmeer en de verbinding met Amsterdam in vroeger dagen', in: *Historia* 4 (1938), pp. 245-249.

21
Kruizinga, *Watergraafsmeer* (note 16), pp. 90-156.

22
Glaudemans, *Amsterdams Arcadia*, 2000 (note 5), p. 84, mentions visual connections with the city. However, these connections were not stressed, or secured in the grid, layout or the placing of the main road or Middenweg on the axis with the Zuiderkerk, as is suggested.

23
Matthaeus Brouerius van Nidek, *Het Verheerlykt Watergraafs- of Diemer-*

oorspronkelijke naam. Straat roemt ‘de Meer’ als een heerlijk Eden met een overvloed aan alles wat de ‘natuur aan kunst verbeeldt’.²⁴ Het gedicht wordt gevolgd door een poëtische lofzang op de aanzichten en tuinen in de polder door de dichter Gysbert Tijssens, beschreven als een rondgang van de rand van de stad naar de Meer, waarbij de auteur de hoofdwegen en landgoederen bespreekt en de eigenaren prijst van de huizen die op de zestig prenten staan afgebeeld. Tijssens (1693-1732), zoon van een Amsterdamse kaartmaker, was een specialist in het genre van het hofdicht. Werk van hem verscheen ook in *Hollands Arcadie* (1730), *Hollands Tempe* (z.j.) en *Rhyndlands fraaiste gezichten* (1732).²⁵ Tijssens had de gewoonte om van elke greppel een mythische stroom, en van elk stukje groen of eenvoudige tuin een lusthof, een stukje paradijs of een prinselijk paleis (afb. 013). Aan de prenten met korte beschrijvingen gaat een uitvoerige historische beschrijving vooraf van de schepping van de polder en de jurisdictie ervan.²⁶ Na drie kaarten van het oorspronkelijke meer, van Amsterdam en van de toenmalige situatie volgen 57 gezichten vanaf de Plantage, via de stadspoort tot en met het zicht van de dijk richting het dorp Diemen (afb. 004, 007). De meeste prenten zijn gewijd aan de buitenplaatsen van verschillende eigenaren.

In *Het Verheerlykt Watergraafs- of Diemermeer* herkennen we een nieuw type publicatie in de Republiek. Het betreft een mengvorm van het buitenplaats- of hofdicht, de landschapsgravure en de internationaal populaire *chorographie* of plaatsbeschrijving, gecombineerd met een geschiedenis van de polder en historische, oorspronkelijke en actuele kaartbeelden. *Het Verheerlykt Watergraafs- of Diemermeer* is een voorbeeld van een specifiek type publicatie over het buiten, dat internationaal met het Italiaanse *delizie* of het Franse *délice* wordt aangeduid. In de Republiek verschenen tussen 1719 en 1732 verschillende van dergelijke boeken van diverse auteurs en uitgevers, alle gewijd aan buitenplaatsgebieden in het Amsterdamse territoir, langs Amstel en Vecht en het Kennemerland bij Haarlem.²⁷ Ze gingen vooraf aan de laat-achttiende- en negentiende-eeuwse regionale beschrijvingen voor reizigers, oudheidkundigen en andere liefhebbers die bekendstaan als *Arcadia*'s.²⁸ De voorbeelden uit de eerste helft van de achttiende eeuw zijn gewijd aan relatief jonge landschappen of buitenplaatsen aangelegd door burgers. Ze tonen de specifieke aard van de Nederlandse buitenplaats van de vroege achttiende eeuw, een periode waarin de macht van de prins van Oranje tot een dieptepunt was gedaald, evenals hun invloed en de voortrekkersrol in de architectuur van gebouwen

en landschap. De gemiddelde buitenplaats van de Amsterdamse burger leek niet op de palladiaanse agrarische *casa di villa*, het huis of de boerderij van de grondbezitter, of de hoofdresidentie die het Engelse *country house* was; ze was meer een *maison de plaisance*, een huis ter ontspanning, en en ze was in dat opzicht weer verwant aan de Italiaanse *delizie*. Dit Italiaanse huis – een villa – was meestal een ‘summer residence for a wealthy family to sojourn on warm evenings and the traditionally appropriate place for literary and philosophical discourse as well as for music, courtship and relaxation’.²⁹ Het Nederlandse buiten dat in samenhang met de verstedelijking in de provincie Holland in de zeventiende eeuw opkwam, onderscheidde zich van een prinselijke variant aan het hof van de Oranjes, die al snel paleisachtige allure kreeg.³⁰ De doorsneebuitenplaats zoals die in de Watergraafsmeer te vinden was, stond geheel in het teken van ontspanning en was in omvang aangepast aan het landschap van het Amsterdamse territoir en de nabijheid van de stad.

Tot nu toe is *Het Verheerlykt Watergraafs- of Diemermeer* als publicatie voornamelijk gezien als bron voor namen van plaatsen en eigenaren en als basis voor historische reconstructies van huizen en tuinen. De specifieke en kunstmatige manier waarop de buitenplaats en de buitenplaatscultuur in woord en beeld worden gerepresenteerd, verdient wat meer aandacht. De geëxalteerde wijze waarop Tijssens in zijn gedichten de Watergraafsmeer aanprijst, blijkt zeer goed te passen bij de prenten, die een ‘verbeterde’ visie op de gerepresenteerde landschappen bieden. Hun veronderstelde gelijkens met werkelijke plekken, gezichten en gebouwen kan niet meer geverifieerd worden. Hoewel bekend is dat men in deze periode een grotere belangstelling ontwikkelde voor natuurgetrouwe en goed gelijkende afbeeldingen van de werkelijkheid en gebouwen en tuinornamenten nauwkeuriger worden afgebeeld, betekent dit niet dat de fantasie helemaal uit deze voorstellingen is verdwenen.³¹ Veel landschapsgezichten in diverse vergelijkbare luxe-uitgaven, veelal samengesteld uit het werk van een kleine groep gespecialiseerde tekenaars, graveurs, schrijvers en uitgevers, bleven talrijke fantastische, onjuiste of onnauwkeurige verbeeldingen bevatten.³² Wanneer de schrijver en samensteller van *Het Verheerlykt Watergraafs- of Diemermeer*, Brouërius van Nidek, in de titel beweert dat alles ‘naar ‘t leven’ is getekend, is dat vooral bedoeld om zijn kopers te laten geloven dat hij hun min of meer betrouwbare afbeeldingen voorschotelde. Maar we kijken niet naar een accurate tekstuele en visuele getuigenis, een fotografisch-realistische weergave van de polder in 1725. Landschapshistorici hebben aangetoond dat dergelijke publicaties, in fraai

door Matthaeus Brouërius van Nidek, rechtsgeleerden. Te Amsteldam, by Andries en Hendrik de Leth, kunsthandelaars op de Beurssluis in den Visscher, 1725 / *Les Delices du Watergraafs- ou Diemermeer, Près de la ville d'Amsterdam. Répresentez par des vues agreables de ses maisons de plaisances, campagnes, jardins, fontaines, viviers & boulingrins, chemins, promenades, ponts & cabarets. Dessinez exactement d'apres nature par Daniel Stopendael, et écrits par Mattheus Brouërius de Nidek, docteur en droit. A Amsteldam, chez Andre & Henry de Leth, Marchands d'estampes, sur le Pont de la Bourse, au Pescheur, 1725*. In 1968 verscheen hiervan bij Minerva een fotografische herdruk. Peter C. de Leth, ‘Andries en Hendrik de Leth’, *Caert-thresoor, tijdschrift voor de historische kartografie in Nederland*, 18 (1999), nr. 2, pp. 29-36.

24 P. Straat, ‘Op het verheerlykt Watergraafs- en Diemermeer’, in: *Het Verheerlykt Watergraafs- of Diemermeer*, 1725.

25 Huigen Leeftang, ‘Het landschap in boek en prent. Perceptie en interpretatie van vroegzeventiende-eeuwse Nederlandse landschapsprenten’, in: Boudewijn Bakker en Huigen Leeftang, *Nederland naar 't leven. Landschapsprenten uit de Gouden Eeuw*. Zwolle/Amsterdam (Waanders/Het Rembrandthuis) 1993, p. 19.

26 De historische beschrijving wordt afgesloten met enkele regels uit een lang gedicht op de Diemermeer, dat niet beschrijvend of educatief was, maar een lyrisch jubeldicht over de droogmakerij, door Johan van Born, ‘Amstelia Tempe, Ofte Diemer-meer’, *Diemermeer, weerelts dool-hof: ende echts paradijs*. Amsterdam (Joost Hartgers) 1642. Zie P.A.F. van Veen, *De Soetichedyt des Buytenlevens, vergheselacht met de Boucken. Het hofdicht als*

tak van de Georgische literatuur. 's-Gravenhage (Van Goor) 1960, pp. 25-26.

27 Christian Bertram, *Noord-Hollands Arcadia. Ruim 400 Noord-Hollandse buitenplaatsen in tekeningen, prenten en kaarten uit de Provinciale atlas Noord-Holland*. Alphen aan den Rijn (Canaletto) 2005, p. 7. Een eerste publicatie over de Amstel verscheen voor 1716, maar verschilt van latere in de manier waarop de buitens zijn verbeeld; er is meer aandacht voor de schilderachtige ligging van het geheel dan voor de afzonderlijke huizen en tuinen: *Plusieurs veuës et perspectives de la fameuse rivière de Buyten-Amstel [...] / Versheyde gesigten van de vermaarde rievier de buyten Amstel van de stadt Amsterdam tot het dorp Ouwkerk*, na 't leeven getek. en in het koper gebragt, in 't ligt gegeven door Mattys Pool. Z.p. z.j. [Amsterdam, ca. 1715].

28 A. Loosjes Pz, *Hollands Arkadia, of Wandelingen in de omstreken van Haarlem*. Haarlem (Loosjes) 1804; Frans Grijzenhout, ‘Wandelingen door Hollands Arkadia’, *De Achttiende Eeuw*, 36 (2004), pp. 132-142.

29 Denis Cosgrove, *The Palladian Landscape. Geographical Change and its Cultural Representations in Sixteenth-Century Italy*. Leicester / University Park, PA (Leicester University Press / Penn State University Press) 1993, p. 53.

30 Ottenheim, ‘Classicism in the Northern Netherlands’ (noot 1); Vanessa Bezemer Sellers, *Courty Gardens in Holland 1600-1650. The House of Orange and the Hortus Batavus*. Amsterdam/Woodbridge (Architectura & Natura Press / Garden Art Press) 2001.

31 Leonard P. Kasteleyn, ‘“Opdat de waarheid klaar in uwe tekening spele”’. De topografische tekenkunst

description of the creation of the polder and its jurisdiction precedes the prints with their very short descriptions.²⁶ Following three maps of the original lake, of Amsterdam and of the actual situation, the rest of the books contains the 57 views, from the gate of the city to the view from the dike onto the village of Diemen (figs. 004, 007). Most of the views, however, are devoted to the country seats of the individual proprietors.

In the *Verheerlykt*, we can see a new type of publication in the Dutch Republic. We recognize a new mixture of the country estate poem or garden poem, the landscape print, and the internationally popular chorography, or regional description, combined with the history of the polder and maps of its original, or historical, and its present state. The *Verheerlykt* is one of the particular genre of publications, *Delizie* that were issued between 1719 and 1732, by various authors and publishers, all dealing with the new popularity of the country house regions in the Amsterdam territory, the rivers Amstel, Vecht, and Kennemerland near Haarlem.²⁷ They all predate the later regional descriptions for travellers and antiquarians known in Holland as *Arcadias*, and are specifically devoted to relatively new landscapes of villas, not erected by the nobility, but by burghers.²⁸ They all show the idiosyncratic nature of the Dutch country house of the early eighteenth century, when the power of the princes of Orange as *stadholders* of the Republic was reduced to nil, as was their influence and exemplary role in architecture. This villa or *buitenplaats* of the Amsterdam burghers did not resemble the Palladian agricultural *casa di villa*, the proprietor's house on a farm, nor the principal residence of the English great country house, but was more of a *maison de plaisance*, similar to Italian *Delizie*. It was a 'summer residence for a wealthy family to sojourn on warm evenings and the traditionally appropriate place for literary and philosophical discourse as well as for music, courtship and relaxation.'²⁹ The Dutch *buitens* had accompanied the urbanisation process of Holland cities, and in the seventeenth century a specific princely type was developed in the court circle of the princes of Orange, as well as few spectacular Dutch classicist country houses for several wealthy Amsterdam merchants.³⁰ The standard villa in the Watergraafsmeer was, however, was developed entirely for relaxation, adapted to the landscape of the Amsterdam territory, and its vicinity to the city.

Until now, the *Verheerlykt* as a publication has been mainly considered of interest because of the names of places and their owners, and as a source for reconstructions of houses and gardens. However, its very specific mode of representation of the villa, and of villa life is much

more interesting, and makes us aware of the artificiality of the book. The exalted presentation of the Watergraafsmeer in the pompous poetry of Tijssens combines well with the engravings that betray an 'improved' vision of the landscapes portrayed. Their verisimilitude with actual places, views and buildings, can no longer be examined or verified. Although around that time the interest to reproduce buildings and garden ornaments with more accuracy or exactitude than ever before had increased, we should not assume that fantasy has completely disappeared from prints.³¹ Many of the landscape views in various comparable luxury publications, mostly published by a small group of specialized draughtsmen, engravers, writers and publishers, continued to contain many fantastic, incorrect or imprecise depictions.³² When the writer and compiler of the *Verheerlykt*, Brouërius van Niedeck, claimed, in the title, that everything was adequately drawn 'after life', he wanted his buyers to believe that he was presenting them with more or less faithful representations. However, we do not see accurate textual and visual testimonies, a photographic record of the state of the polder in 1725. Historians of the landscape have informed us that these kinds of *Delizie* in beautiful volumes with special texts and prints that show great craftsmanship, may have been produced to serve as a tool of self representation, to establish or emphasize wealth, order and stability, created and controlled by the owners of the various villas.³³ Moreover, if we want to understand the function and meaning of the publications on Amsterdam *buitenplaatsen*, we should not use them as unquestionable documentary sources for landscape history or villa culture, but view them as fictional representations that need to be checked against other types of evidence. The pictures of the *Verheerlykt* show quite a different side of the Watergraafsmeer; it is not simply an idealized landscape, the setting for a perfect day in the country. They illustrate an attempt, more than an achievement: the book was a way to represent the attempt to create a noble world on the rediscovered, reclaimed land.

In the Dutch Republic of the seventeenth and eighteenth century, the so-called country-house poem was so widespread that it is considered a specific genre.³⁴ In fact, it could almost be called the garden poem, because often a description of the house is of secondary importance, or has been omitted altogether.³⁵ Much of the garden poetry took its inspiration from Virgil's *Bucolics* and *Georgics*, where he describes the idyllic country life, away from the city, a beautiful place without battle or sorrow.³⁶ The garden was the focus of attention of Dutch country-house poems, while the architecture is only very

*meer, by de stad Amsterdam, vertoont in verscheide vermakelyke gezichten van deszelfs lustplaatzen, en landhuizen, hoven, tuinen, fonteinen, vyvers, gras- en bloemperken. Gemeene en byzondere ry- en wandelwegen, maliebaen, herbergen en bruggen. Alle naar 't leven getekent door Daniel Stopendael en beschreven door Matthaeus Brouërius van Niedeck, rechtsgeleerden. Te Amsteldam, by Andries en Hendrik de Leth, kunsthandelaars op de Beurssluis in den Visscher, 1725 / Les Delices du Watergraafs-ou Diemermeer. Près de la ville d'Amsterdam, Représentées par des vues agreables de ses maisons de plaisances, campagnes, jardins, fontaines, viviers & boulingrins, chemins, promenades, ponts & cabarets. Dessinez exactement d'apres nature par Daniel Stopendael, et écrits par Mattheus Brouërius de Niedeck, docteur en droit. A Amsteldam, chez Andre & Henry de Leth, Marchands d'estampes, sur le Pont de la Bourse, au Pescheur, 1725. Unfortunately, we do not know the publisher of the *Verheerlykt*. Peter C. de Leth, 'Andries en Hendrik de Leth', in: *Caert-thresoor. Tijdschrift voor de historische kartografie in Nederland*, 18 (1999) 2, pp. 29-36.*

24

Ibid.

25

Huigen Leeflang, 'Het landschap in boek en prent. Perceptie en interpretatie van vroeg zeventiende-eeuwse Nederlandse landschapsprenten', in: Boudewijn Bakker and Huigen Leeflang, *Nederland naar 't leven. Landschapsprenten uit de Gouden Eeuw*. Museum Het Rembrandthuis, Amsterdam, Zwolle (Waanders) 1993, p. 19.

26

The historical description is concluded with lines from a lengthy poem by Boon on the Diemermeer, published 1642, which was neither accurately descrip-

tive nor educational, but a lyrical celebration of the land reclamation by Johan van Born, 'Amstelia Tempe, Ofte Diemer-meer', in: *Diemer-meer, weerelts dool-hof: end echts paradijs*. Amsterdam (Joost Hartgers) 1642. P.A.F. van Veen, *De Soeticheydt des Buytenlevens, vergheselschap met de Boucken. Het hofdicht als tak van de Georgische literatuur*. 'The Hague (Van Goor) 1960, pp. 25-26.

27

Christian Bertram, *Noord-Hollands Arcadia. Ruim 400 Noord-Hollandse buitenplaatsen in tekeningen, prenten en kaarten uit de Provinciale atlas Noord-Holland*. Alphen aan den Rijn (Canaletto) 2005, p. 7. A publication on the Amstel appeared as early as 1716, but it differs from the later publications in the way the estates were represented, devoting more attention to the picturesque situation of the ensemble, than to the houses and gardens. See M. Pool and L. Schenk, *Plusieurs Veuës et Perspectives de la fameuse Rivière de Buyten-Amstel [...] / Verscheyde Gesigten van de vermaarde Rivier de buyten Amstel [...] na 't leeven getekent en in het koper gebracht, in 't ligt gegeven door Mattys Pool. S.I. [Amsterdam], n.d. [before 1716].*

28

A. Loosjes, *Hollands Arkadia of Wandelingen in de omgeving van Haarlem*. Haarlem (Loosjes) 1804; Frans Grijzenhout, 'Wandelingen door Hollands Arkadia', in: *De Achttiende Eeuw* 36 (2004), pp. 132-142.

29

Denis Cosgrove, *The Palladian Landscape. Geographical Change and its Cultural Representations in Sixteenth-Century Italy*, University Park (Penn State Press) 1993, p. 53.

30

Ottenheim, 'Classicism in the Northern Netherlands, 1999 (note 1), pp. 150-167; Vanessa Bezemer Sellers, *Courtly Gardens in Hol-*

vormgegeven groot formaat, met speciale teksten en gravures die vaak groot vakmanschap laten zien, konden dienen als zelfrepresentatie, om rijkdom te benadrukken of orde, welvaart en voor-spoed vast te leggen, gecreëerd en gecontroleerd door de eigenaren van de villa's en landhuizen.³³ Om het doel en de betekenis van de publicaties over Amsterdamse buitenplaatsen te doorgronden is het dus zaak deze niet te snel als documentair bronnenmateriaal te zien voor de geschiedenis van buitenplaats en landschap, maar eerder als gefingeerde representaties die moeten worden bezien in samenhang met andersoortig bewijsma-teriaal. De beelden in *Het Verheerlykt Watergraafs- of Diemermeer* laten een kant van de Watergraafsmeer zien die iets anders toont dan een simpel, door middel van achttiende-eeuwse tekenstijl en druktechniek gecreëerd ideaal landschap, het decor voor een geslaagd dagje in de buitenlucht. Ze illustreren een poging, eerder dan een bereikte prestatie: de publicatie liet de ambitie zien om een ideale, edele wereld te scheppen in het heront-dekte, teruggewonnen land.

In de Republiek van de zeventiende en achttiende eeuw was het zogenoemde hofdicht zo wijdverbreid dat het een genre op zich vormde.³⁴ Met enig recht zou men ook kunnen spreken van het tuindicht, omdat een beschrijving van het huis vaak van secundair belang was of zelfs achterwege bleef.³⁵ Veel tuinpoëzie is geïnspireerd op Vergilius' *Bucolica* en *Georgica*, waarin hij het idyllische landleven beschrijft, ver van de stad, een mooie plaats zonder strijd of zorgen.³⁶ In de Hollandse hofdichten krijgt de tuin alle aandacht, maar blijft de architectuur vaak onbesproken. Dat weerspiegelt zich in de gegraveerde gezichten van de buitenplaatsen: terwijl de natuur wordt getoond in het kunstmatige tuinlandschap, is de gebouwde omgeving vaak slechts terzijde aanwezig, als kader of als belvédère, een platform dat het beste uitzicht op het landschap biedt.³⁷ Hoewel de natuur wordt aanbeden en de tuin benadrukt, is de aanwezigheid van het huis in de landelijke of natuurlijke omgeving essentieel voor het streven naar *otium*, een plaats voor recreatie zonder *negotium*, met ruimte voor contemplatie en geestelijke ontplooiing door middel van bezigheden als verzamelen en lezen – bij voorkeur bucolische literatuur en hofdichten –, het vermaken van gasten en het voeren van beschaafde conversatie. Publicaties als *Het Verheerlykt Watergraafs- of Diemermeer* tonen in plaats van boeren modieus geklede stelingen, die elkaar vermaken in en om hun huizen en tuinen, gezelschappen van gelijkgestemden die het *otium* niet individueel, maar in gezelschap beleven. Ze lopen, spelen, turen, wijzen en voeren gesprekken (afb. 011, 013, 014).³⁸ De gegraveerde gezichten van *Het Verheerlykt Watergraafs- of Die-*

mermeer vormen de geïllustreerde tegenhanger van het hofdicht.

Ingebeelde aristocraten

Een enkele jaren eerder, in 1719, door Pieter van den Berghe vervaardigde kaart toont het voor-malige meer als een groene weide met het strikt orthogonale raster dat herinnert aan de rationele en pragmatische inpoldering, nieuw land verdeeld in uniforme percelen met sloten en kanalen, op papier uitgezet met de liniaal (afb. 012).³⁹ De indrukwekkende wapens die de polder flankeren, zijn van de families van de heemraden die de kaart hebben laten maken. Het wapen links is van Balthasar Scott, schout en lid van de Amsterdamse vroedschap en baljuw – dijkgraaf – van de Watergraafsmeer (zie ook afb. 006). Twee andere wapens zijn van Jan Trip en Gerbrand Pancras Michiel, hoofdgingelanden van de polder.

De mannen achter deze blazoenen, die zo prominent op de kaart zijn aangebracht, heersten inderdaad over de Watergraafsmeer. Balthasar Scott, baljuw sinds 1713, was de zoon van Everard Scott en de welgestelde Cornelia Coymans, en was tweemaal met zeer rijke vrouwen gehuwd. Hij was lid van de Amsterdamse vroedschap van 1711 tot 1741 en in 1735 burgemeester, en directeur van de Verenigde Oost-Indische Compagnie. In 1741 liet hij een fortuin na van 843.000 gulden.⁴⁰ In Amsterdam bezat hij twee huizen aan de Herengracht; hij woonde op nummer 480, in het rijkste deel van de gracht, tussen Spiegelstraat en Vijzelstraat, een huis dat hij in 1715 had gekocht voor 50.000 gulden. Bij een ingrijpende verbouwing werden de zeventiende-eeuwse classicistische ornamenten vervangen door nieuwe, beeldhouwde deur- en vensteromlijstingen, werd een stoep met dubbele trap geplaatst en een nieuw hoofdstel met Dorische trigliefen en een bekro-nende balustrade aangebracht. Binnen werd in de vestibule de gang opnieuw gedecoreerd, een nieuw trappenhuis ingebouwd en aan de tuinzijde een uitspringende façade opgetrokken (afb. 015).⁴¹ In de Watergraafsmeer bezat Scott het buiten Reigersburg, geschat op een waarde van 15.000 guldens in 1741, met 20 morgen land (afb. 009, 010). Elders bezat hij nog eens 70 morgen land.⁴² De hoofdingeland Jan Trip, 'heer van Berkenrode', was vijftien keer burgemeester van Amsterdam tussen 1707 en 1731, lid van de vroedschap en directeur van de VOC. Hij behoorde tot de rijkste families in de Republiek en bezat ook de Kennemerlandse buitenplaatsen Beeckesteyn bij Velsen en Berkenrode bij Heemstede.⁴³ De overige gouverneurs van de Watergraafsmeer bezetten allen belangrijke posten in de Amsterdamse stadsregering of waren directeuren van

in de Republiek gedurende het tweede kwart van de 18de eeuw en de theorieën van Newton', *Delineavit et Sculptit*, 6 (1991), pp. 10-29, in het bijzonder p. 27, en 7 (1992), pp. 16-35.

³² Idem, 6 (1991), p. 15.

³³ Dianne Harris heeft in haar boek *The Nature of Authority. Villa Culture, Landscape, and Representation in Eighteenth-Century Lombardy*. University Park (Penn State University Press) 2003, aangetoond dat deze 'fictional representations' – in het geval van Marc' Antonio Dal Re's *Ville di delizie o siano palaggi camparecci nello Stato di Milano (1726-1727; 1743)* – relevant zijn en 'demonstrate the significance of landscape in the workings of everyday life and in the shaping of culture' (p. 4).

³⁴ De Jong, *Nature and Art* (noot 3), p. 4; Van Veen, *De Soeticheydt des Buy-tenlevens* (noot 26); W.B. de Vries, 'Toetsing van een genre: vier onbekende achttiende-eeuwse hofdichten', *De Nieuwe Taalgids*, 78 (1985), pp. 110-126; A.J. Gelderblom, 'Observaties op de buitenplaats', in: idem, *Mannen en maagden in Hollands tuin. Interpretatieve studies van Nederlandse letterkunde 1575-1781*. Dissertatie, Amsterdam (Thesis Publishers) 1991, pp. 120-136; W.B. de Vries, *Wandeling en verhandeling. De ontwikkeling van het Nederlandse hofdicht in de zeventiende eeuw (1613-1710)*. Hilversum (Verloren) 1998, p. 13.

³⁵ Willemien de Vries heeft dit genuanceerd. Volgens haar wordt het huis regelmatig genoemd, ook al gaat het er meestal slechts om het aan- en uitzicht te prijzen of de lof van de bewoner te zingen, of de eenvoud van het huis te zingen. De Vries, 'Toetsing van een genre' (noot 34), p. 114 en noot 22.

³⁶ Van Veen, *De Soeticheydt des Buytenlevens* (noot 26), p. 120.

³⁷ Gelderblom, 'Observaties op de buitenplaats' (noot 34); De Vries, *Wandeling en verhandeling* (noot 34), pp. 191-192.

³⁸ Eveline Koolhaas-Grosfeld, 'Van de tuin naar de wilderis. Over de waardering voor de natuur en het landschap in de achttiende eeuw', in: Wiepke Loos, Robert-Jan te Rijdt en Marjan van Heeteren (red.), *Langs velden en wegen. De verbeelding van het landschap in de 18de en 19de eeuw*. Blaricum/Amsterdam (V+K Publishing) 1997, pp. 47-70, in het bijzonder p. 50.

³⁹ *Watergraafs- of Diemermeer. Pieter van den Berghe in aere incidit et excudit*, z.p. z.j. [Amsterdam 1719]. Universiteit van Amsterdam, UB, Kaartenverzameling, UBM: OF 66-18.

⁴⁰ Elias, *De vroedschap van Amsterdam* (noot 13), deel II, p. 701 (nr. 291).

⁴¹ I.H. van Eeghen e.a. (red.), *Vier eeuwen Herengracht. Geveltekeningen van alle huizen aan de gracht, twee historische overzichten en de beschrijving van elk pand met zijn eigenaars en bewoners*. Amsterdam (Stadsdrukkerij van Amsterdam) 1976, p. 570.

⁴² Kruizinga, *Watergraafsmeer* (noot 16), p. 97.

⁴³ Elias, *De Vroedschap van Amsterdam* (noot 13), deel II, p. 691 (nr. 286); Van Eeghen e.a. (red.), *Vier eeuwen Herengracht* (noot 41), pp. 412, 214, 260.

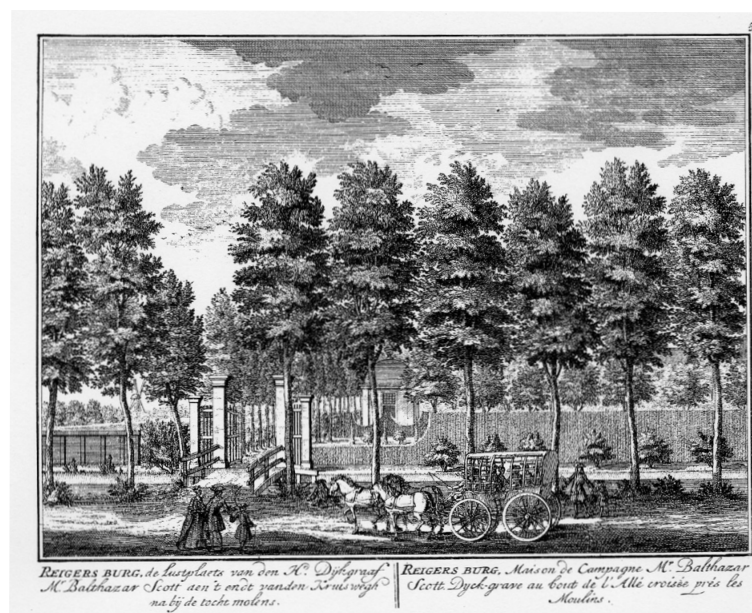
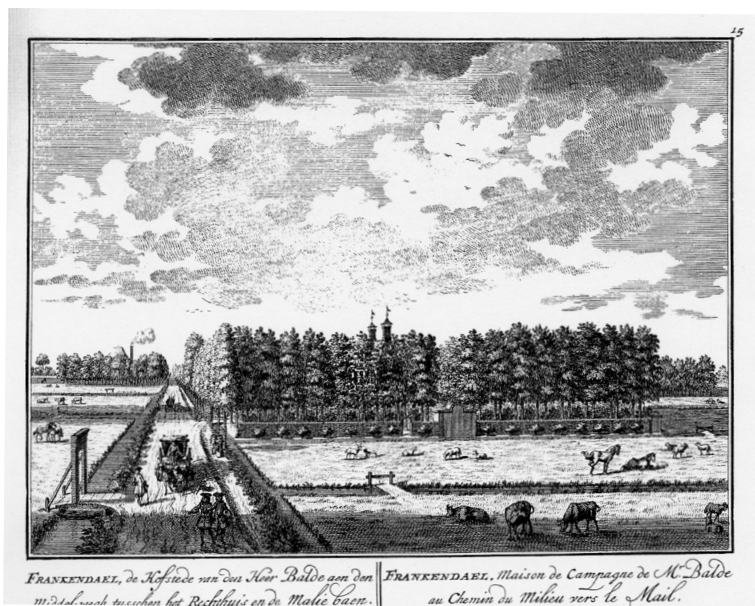

003
 'Nieuwe kaart van de wyderoemde koopstat Amsterdam met deszells gebied: beneevens alle de plaisante weegen en paden buiten de stat, als naa Diemen, de geheele Diemer Meer, alsmeede naa Slooterdyk en den Overtoom' / P. de Mol fecit

et sculpsit, Te Amsterdam: by Jan Mol, en Compagnie, 1770', 57,5 x 68 cm.
 Het oppervlak van de Watergraafsmeer ten opzichte van dat van Amsterdam is hier goed zichtbaar gemaakt (foto Universiteitsbibliotheek, Amsterdam).

003
 Map of Amsterdam and its surroundings, with roads and paths. By P. de Mol, published by Jan Mol in Amsterdam, 1770, 57,5 x 68 cm. (photo University Library, Amsterdam)

004

'Le Diemer ou Watergraafs-Meer en l'Annee 1531 sans diques. L'on y exactement marqué les inundations'. Een historische reconstructie van de polder, als onderdeel van de geschiedenis van het gebied. Plaat 2 in *Het Verheerlykt Watergraefs- of Diemermeer* (1725) (foto F. Schmidt).

005

Tweetalige titelpagina van *Het Verheerlykt Watergraefs- of Diemermeer* (1725). Hierin worden alle attracties opgesomd en wordt de nabijheid van de stad expliciet vermeld. (foto F. Schmidt).

006

Frontispice van *Het Verheerlykt Watergraefs- of Diemermeer* (1725), gegraveerd door I.W. Winter naar een tekening van A. van Laan. De bijbehorende 'verklaring' geeft aan dat de twee nimfen op de voorgrond de Amstel en de ringsloot verbeelden, en de zwanen de zuiverheid en 'vischrykheit'

ervan. In de 'koninklijke tent op marmere pilaeren' zetelt Apollo en oordeelt 'over de ontworpe lusthoven en gezichten' die 'de schrandere en snelle Vinding' hem voorhoudt, vergezeld door Ceres. De piramide of gedenknaald wordt versierd met festoenen 'daer het wapenschildt van den Heere Dykgraef Mr. Balthazar Scott van afhangt'. Links daarvan een zicht over de Amstel richting de sluizen, rechts 'het onderwerp dee-zes werks, het fraei beplante Diemermeer' vanaf de Ringdijk gezien (foto F. Schmidt).

007

'Gezicht van den Middelwegh en 't Rechthuis in het Diemermeer, nevens den Ringdijk en Outewaler brugh'. De entree tot de Watergraafsmeer gezien met de rug naar de Muiderpoort. Het rechthuis is bewaard gebleven. Plaat 4 in *Het Verheerlykt Watergraefs- of Diemermeer* (1725) (foto F. Schmidt).

008

'Frankendael, de Hofstede van den Heer Balde aen den Middel-Wegh, tusschen Rechthuis en de Maliebaen'. De buitenplaats gaat schuil achter de bomen. Plaat 15 in *Het Verheerlykt Watergraefs- of Diemermeer* (1725) (foto F. Schmidt).

009

'Reigersburg, de lustplaats van den Hr. Dijkgraaf Mr. Balthazar Scott aen 't endt van den Kruiswegh nabij de tochtmolens'. Plaat 5 in *Het Verheerlykt Watergraefs- of Diemermeer* (1725) (foto F. Schmidt).

004

A historical reconstruction of the polder, as part of the history of the area. Plate 2 in *Het Verheerlykt Watergraefs- of Diemermeer* (1725) (photo F. Schmidt).

005

Bilingual title page of *Het Verheerlykt Watergraefs- of Diemermeer* (1725). All attractions are summed up in Dutch and French; the proximity of the city is mentioned explicitly (photo F. Schmidt).

006

Frontispice of *Het Verheerlykt Watergraefs- of Diemermeer* (1725), engraved by I.W. Winter after a drawing by A. van Laan. The accompanying explanation mentions two nymphs representing the Amstel river and the ring canal, with swans as an indication of their purity and richness of fish. In the royal tent on marble columns, Apollo is seated while judging the designed houses and views, presented by shrewd and

fast Invention, accompanied by Ceres. The pyramid is decorated with festons and the shield of armour of the dikegrave Balthazar Scott. To the left a view of the river Amstel with the sluices, to the right the Diemermeer, seen from the Ringdike (photo F. Schmidt).

007

View from the middle road and the court house (Rechthuis) of the Diemermeer (Watergraafsmeer), next to the ring dike. Watergraafsmeer entrance seen with the back against the Muiderpoort. The court house still exists. Plate 4 in *Het Verheerlykt Watergraefs- of Diemermeer* (1725) (photo F. Schmidt).

008

Frankendael seen from the Middenweg (Middle Road) between the courthouse and the Mall. The house is almost completely hidden by trees. Plate 15 in *Het Verheerlykt Watergraefs- of Diemermeer* (1725) (photo F. Schmidt).

009

Reigersburg, Balthazar Scott's country house. Plate 5 in *Het Verheerlykt Watergraefs- of Diemermeer* (1725) (photo F. Schmidt).

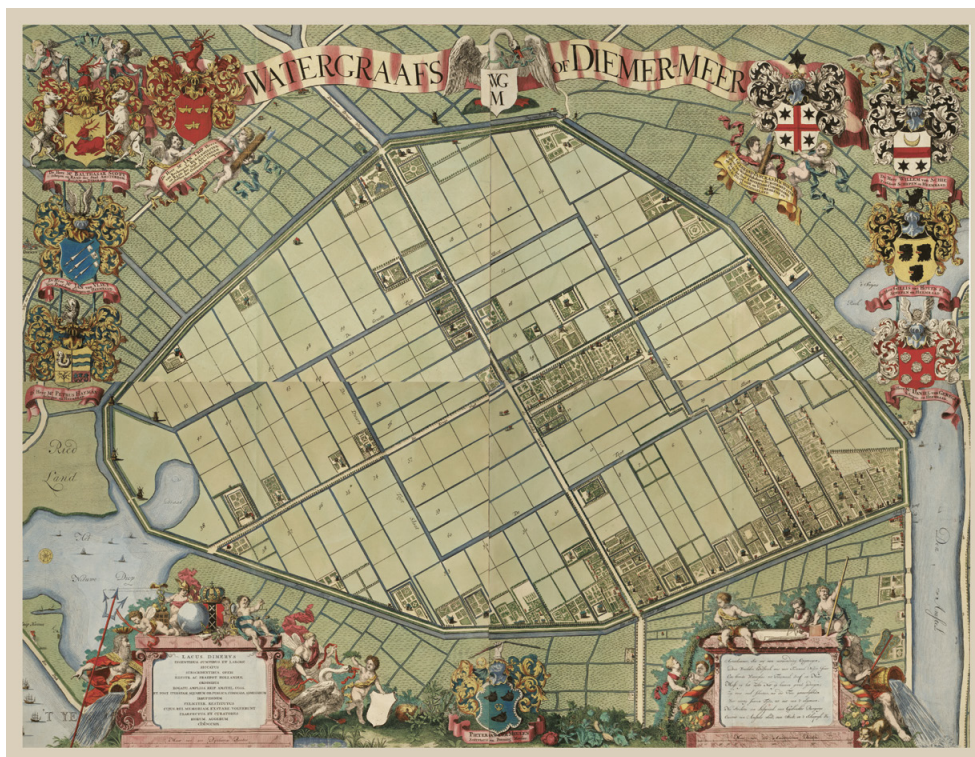
REIGERSBURG, uit het Kabinet naer het Huis toe te zien.

Vue de REIGERSBURG Cabinet vers la Maison.

De MALIE BAEN.

Le MAIL.

'Reigersburg, uit het Kabinet naer het Huis toe te zien'. In dergelijke gravures wordt het buitenhuis in het Amsterdamse territorium voorgesteld als een belvédère voor plezier en ontspanning, niet als het middelpunt van een agrarisch bedrijf. Het geheel roept een sfeer op van rijkdom en luxe, van hoffelijk gedrag en galant vertier. Plaat 7 in *Het Verheerlykt Watergraafs- of Diemermeer* (1725) (foto F. Schmidt).

'De Maliebaen'. Het hoge gezichtspunt dat is gebruikt in de prenten, bijna een laag soort vogelvlucht-perspectief met een horizon in de onderste helft van het oppervlak, plaatst ons, de toeschouwers, niet op de grond, zoals een wandelaar, maar op een verheven platform, een belvédère. Het geeft ons een duidelijk bevoorrecht beeld van het plaatselijke landschap, met modieus geklede stedelin-

gen, zoals wijzelf ook zijn, geen mensen die je normaal gesproken op landwegen tegenkomt. Plaat 16 in *Het Verheerlykt Watergraafs- of Diemermeer* (1725) (foto F. Schmidt).

'Watergraafs- of Diemermeer... Pieter van den Berghe in aere incidit et excudit', 1719. De indrukwekkende wapens die de polder flankeren, zijn van de families van de heemraden die de kaart hebben laten maken. Het wapen links is van Balthasar Scott, schout en lid van de Amsterdamse vroedschap en baljuw (dijkgraaf) van de Watergraafsmeer (zie ook afb. 6). Twee andere wapens zijn van Jan Trip en Gerbrand Pancras Michiel, hoofdingelanden van de polder (foto Universiteitsbibliotheek, Amsterdam).

'Gezicht bij 't Starrenbosch aen den Zessprong', eigendom van mr. Van Haveren. In Gysbert Tijssens' gedicht

wordt deze tuin omschreven als 't nieuwe Versailles' met een sculptuur van Hermaphroditus en Salmacis. Door hun positie, houding en kleding maken de figuren op de prenten in *Het Verheerlykt Watergraefs- of Diemermeer* de tuin tot een salon in de openlucht, waar elegante mensen elkaar begroeten, buigen, kijken, luisteren, praten, gesticuleren en wandelen. Soms wekken hun houdingen en de manier waarop het landschap is gearrangeerd met de tuin en een deel van het huis in de achtergrond, de suggestie dat wij als toeschouwers naar een toneel kijken waarin zij de acteurs zijn. Plaat 21 in *Het Verheerlykt Watergraefs- of Diemermeer* (1725) (foto F. Schmidt).

014

Zicht op de tuin van 'Meergenoegen' vanaf de ingangspoort over de bloembedden en de triomfboog in de achtergrond. Wanneer we nauwkeurig

kijken herkennen we in *Het Verheerlykt Watergraefs- of Diemermeer* verschillende aspecten van de burger die zich als een edelman gedraagt. De prenten van de buitenplaatsen zijn volstrekt gemanipuleerd. Ze zijn even kunstmatig als het hofdicht of het landschap dat ze verbeelden, en tonen niet de werkelijke toestand, maar vooral het ideaal van de buitenplaats. Plaat 46 in *Het Verheerlykt Watergraefs- of Diemermeer* (1725) (foto F. Schmidt).

010

View from the 'kabinet' towards the house of Reigersburg, Scott's country house. In prints like this one, the villa in the Amsterdam territory is pictured as a belvedere for pleasure and relaxation, not as the centre of an agricultural enterprise. Presenting the country habitat in this manner emphasised the distinction of the owner and his almost noble dignity, from the ordinary people in the city. Plate 7 in *Het Verheerlykt Watergraefs- of Diemermeer* (1725) (foto F. Schmidt).

011

The Mall. The high viewpoint adopted in the prints, almost a low bird's-eye view, with a horizon in the bottom-half of the surface, places us, the spectators, not on the ground, like a walker, but on an elevated platform, a belvedere. It clearly gives us the privileged picture of the local landscape, with sharply dressed city folk, like our-

selves, not the people one would normally encounter on the country roads. Plate 16 in *Het Verheerlykt Watergraefs- of Diemermeer* (1725) (foto F. Schmidt).

012

Map of the Watergraefs- of Diemermeer, 1719. The impressive coats of arms that border the actual polder, belong to the families of the members of the dike board [heemraden], the men who commissioned the map. The coat of arms to the left belonged to Balthasar Scott, sheriff and member of the Amsterdam city council, and bailiff (dike grave) of the Watergraafsmeer. Two other coats of arms belong to Jan Trip and Gerbrand Pancras [hoofdingelanden] of the polder (photo University Library, Amsterdam).

013

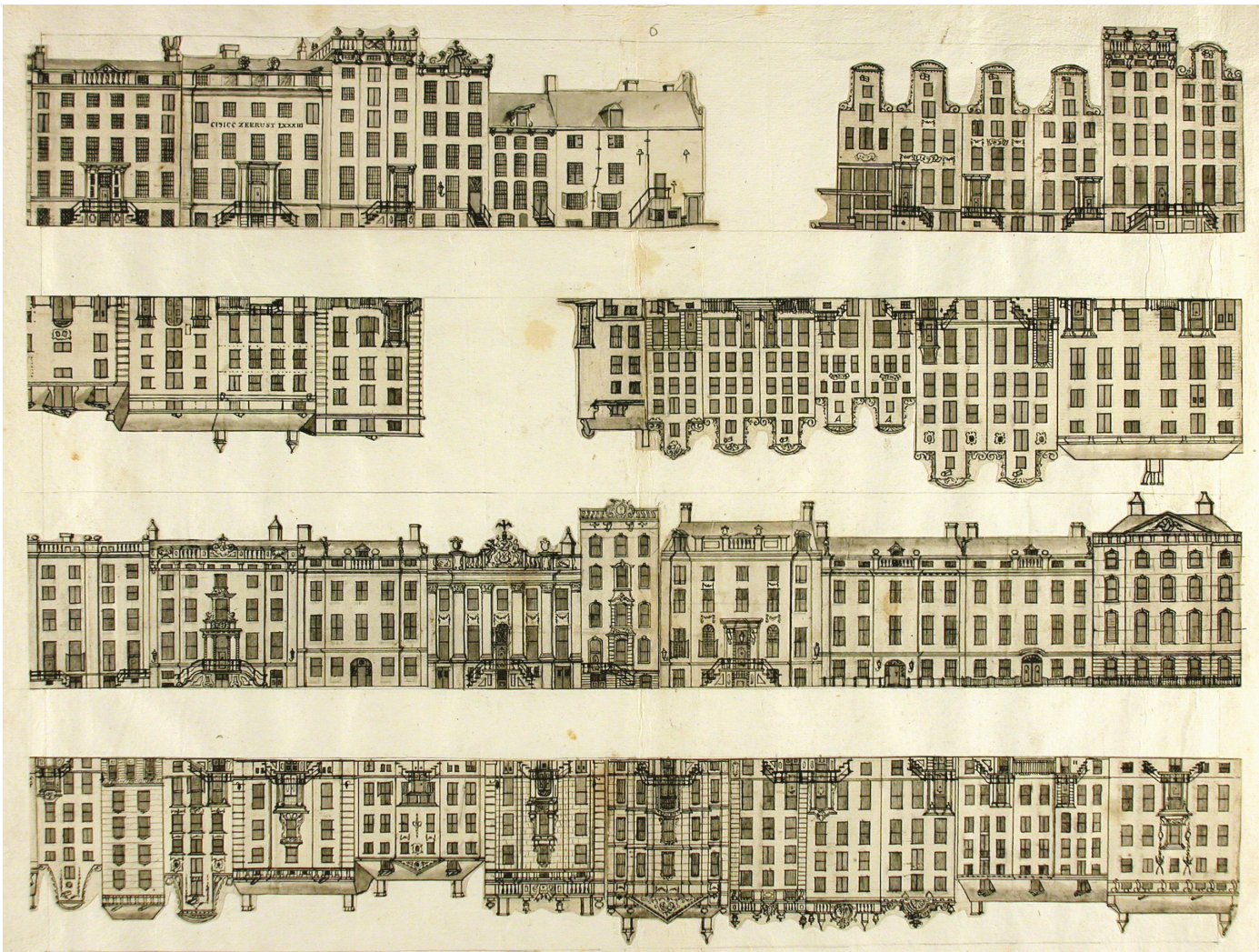
'View from the 'Starrenbosch' / 'Bois Etoile', belonging to the garden of Mr. Van Haveren. In Gysbert Tijssens' poem this garden

is described as 'the new Versailles' with a sculpture of Hermaphroditus and Salmacis. These figures turn the garden of the *buiten* into an outdoor salon, where elegant people greet, bow, look, listen, talk, stroll and gesticulate. Sometimes the postures of the figures and the arrangement of the view of the landscape, with the garden and a part of the house in the background, suggest that we, the viewers, are looking at a theatrical stage, and they are the actors. Plate 21 in *Het Verheerlykt Watergraefs- of Diemermeer* (1725) (foto F. Schmidt).

014

View of the garden of 'Meergenoegen' (Pleasure of the lake), from the entrance gate through the flowerbeds and triumphal arch towards the back. If we take a closer look at the prints of *Het Verheerlykt Watergraefs- of Diemermeer*, we recognize several aspects of the bourgeois acting as a noble-

man. The prints of different estates are extremely manipulated. They are as artificial as the landscape they depict, or the description in the country house poem, and do not show the actual state of the different villas, but rather the ideal of the Dutch villa. Plate 46 in *Het Verheerlykt Watergraefs- of Diemermeer* (1725) (foto F. Schmidt).

015

Oorspronkelijke tekening voor het zogenoemde *Grachtenboek* van Caspar Philips Jacobszoon, ca. 1767. KNAW, Amsterdam. De tekening toont een deel van de Herengracht en de Keizersgracht tussen Vijzelstraat en Spiegelstraat, richting de zogenoemde 'gouden bocht'. Het huis van Balthasar Scott is het derde van links in de derde rij van boven (foto F. Schmidt).

015

Original drawing for the so-called *Grachtenboek* of Caspar Philips Jacobszoon, c. 1767. Royal Academy of Arts and Sciences, Amsterdam. This drawing shows a part of Herengracht and Keizersgracht between Vijzelstraat and Spiegelstraat, close to the so-called Golden Bend. The house of Balthasar Scott is the third from the left in the third row (photo F. Schmidt).

superficially touched upon, if mentioned at all. This corresponds with the contemporary, printed views of the *buitenplaats* – they celebrate nature through the artificial landscape of the garden, and their built environment is treated superficially, or as a literal framing device or a metaphorical belvedere, the viewpoint from which the landscape is praised.³⁷ Even though nature is worshipped and the garden emphasized, the house in its rural or ‘natural’ setting remains an essential part of the search for *otium*, a place for recreation that excludes *negotium*, and offers room for contemplation and high spiritedness, through activities like collecting and reading (preferably of bucolic literature and garden poems), for entertaining guests and having polite conversation. In publications like the *Verheerlykt*, it is clear we are looking at sharply dressed city folk, not peasants, entertaining each other in the vicinity of their houses and gardens, companies of kindred spirits celebrating the *otium* not individually, but in a sociable way. Among other things, they are walking, playing, gazing, pointing and making conversation (figs. 011, 013, 014).³⁸ In fact, we can recognise in the views of the *Verheerlykt* the illustrated equivalent of the garden poem.

Imaginary aristocrats

A map published a few years earlier, in 1719 by Pieter van den Berghe, shows the former lake as a green pasture with its original rigorous orthogonal grid that recalls its rational and pragmatic creation, new land cut with a ruler on a drawing board into uniform parcels with ditches and canals (fig. 012).³⁹ The impressive coats of arms that border the actual polder, belong to the families of the members of the dike board [*heemraden*], the men who commissioned the map. The coat of arms to the left belonged to Balthasar Scott, sheriff and member of the Amsterdam city council, and bailiff – dike-grave [*baljuw – dijkgraaf*] of the Watergraafsmeer (see also fig. 006). Two other coats of arms belong to Jan Trip and Gerbrand Pancras Michiel, chief landholders [*hoofdingelanden*] of the polder.

The figures behind the crests that were so prominently displayed on the map, crowning the actual polder, did indeed rule the Watergraafsmeer. The bailiff since 1713, Balthasar Scott, was the son of Everard Scott and the wealthy Cornelia Coymans, and he twice married very rich women. He was a member of the Amsterdam city council from 1711 to 1741 and in 1735 burgomaster and director of the Dutch East India Company, with a house on the Herengracht. In 1741 he left a fortune of 843,000 guilders.⁴⁰ In Amsterdam he owned two houses on the Herengracht and lived

at number 480, in the wealthiest part of the canal between Vijzelstraat and Spiegelstraat, in the building that he had bought in 1715 for 50,000 guilders. Scott had the house renovated. The facade lost its seventeenth-century classicist ornaments that were replaced by new sculpted door and window mouldings, a flight of steps was added, and a new entablature with Doric triglyphs and a crowning balustrade. Inside the vestibule, hallway was redecorated, a new staircase was built as well as a projecting garden front (fig. 015).⁴¹ In the Watergraafsmeer, Scott owned Reigersburg, estimated at 15,000 guilders in 1741, with 20 *morgen* [c. 40 acres] of land (figs. 009, 010). He also owned another 70 *morgen* [c. 140 acres] of land.⁴² The chief landholder Jan Trip, ‘lord of Berkenrode’, was burgomaster of Amsterdam fifteen times between 1707 and 1731, a member of the city council and a director of the Dutch East India Company, belonging to one of the wealthiest families in the Republic, who also possessed the country houses Beeckesteyn near Velsen and Berkenrode near Heemstede.⁴³ The other governors of the Watergraafsmeer all held important positions in the Amsterdam government, or were directors of the East India Company, and lived in large houses on the Herengracht.⁴⁴ The map that shows the coats of arms of these men does not present them as influential officials from Amsterdam, but as noble guard(ian)s of its territory, displayed as a well-kept, clearly defined land.

With its emphasis on the grid of the polder and its geometrical garden patterns of the estates of the individual owners, bordered by these heraldic signs, the map suggests an almost feudal ownership of the land, a new country governed by noble families. It is the clearest illustration of the eighteenth-century Amsterdam villa culture as the product of the strong tendency of aristocratisation of the burgher, or bourgeois, in the province of Holland.⁴⁵ Aristocratisation is the term adopted by historians studying Holland elites, to characterise the socio-cultural changes that took place in the eighteenth century Dutch Republic among the groups of great merchants and regents.⁴⁶ Patrician families were showing oligarchical traits, with city offices concentrated in the hands of a restricted group with strong family ties. Many families of merchants retired from business to become rentiers, thus distinguishing themselves from their fellow burghers. They lived off the fortune amassed by their ancestors and could withdraw money from the business to be invested, among other things, into landed estates, preferably a seigniory, which gave the owner a semblance of nobility. The former entrepreneurs became regents, who increasingly copied foreign

land 1600-1650. *The House of Orange and the Hortus Batavus*. Amsterdam/Woodbridge (Architectura & Natura Press/Garden Art Press) 2001.

³¹ Leonard P. Kasteleyn, ‘“Opdat de waarheid klaar in uwe tekening spele”’. De topografische tekenkunst in de Republiek gedurende het tweede kwart van de 18de eeuw en de theorieën van Newton’, in: *Delineavit et Sculptit* (1991) No. 6, pp. 10-29; especially 27; (1992) No. 7, pp. 16-35.

³² *Ibid.*, p. 15.

³³ In her book on villa culture in eighteenth-century Lombardy, Dianne Harris showed that these fictional representations – in her case of Marc’ Antonio Dal Re’s *Ville di delizie o siano palaggi camparecci nell’Stato di Milano* (1726-1727 and 1743) – are highly significant, and ‘demonstrate the significance of landscape in the workings of everyday life and in the shaping of culture’, see Dianne Harris, *The Nature of Authority. Villa Culture, Landscape, and Representation in Eighteenth-Century Lombardy*. University Park (Penn State Press) 2003, p. 4.

³⁴ De Jong, *Tuinkunst* (note 5), p. 4; Van Veen, *De Soeticheydt des Buytenlevens*, 1960 (note 26); W.B. de Vries, ‘Toetsing van een genre. Vier onbekende achttiende-eeuwse hofdichten’, in: *De Nieuwe Taalgids* 78 (1985), pp. 110-126; A.J. Gelderblom, ‘Observaties of de buitenplaats’, in: A.J. Gelderblom, *Mannen en maagden in Hollands tuin. Interpretatieve studies van Nederlandse letterkunde 1575-1781*. Amsterdam (Thesis) 1991, pp. 120-136; Willemin B. de Vries, *Wandeling en verhandeling. De ontwikkeling van het Nederlandse hofdicht in de zeventiende eeuw (1613-1710)*. Hilversum (Verloren) 1998, p. 13.

³⁵ Willemin de Vries makes

a more delicate distinction, and finds the house mentioned quite regularly, be it only to praise the view, express the culture of the resident, or the simplicity of the country house. See De Vries, ‘Toetsing van een genre’ (note 34), p. 114 and footnote 22.

³⁶ Van Veen, *De Soeticheydt des Buytenlevens*, 1960 (note 26), p. 120.

³⁷ Gelderblom, ‘Observaties of de buitenplaats’ (note 34), pp. 120-136; De Vries, ‘Toetsing van een genre’ (note 34), pp. 191-192.

³⁸ Eveline Koolhaas-Grosfeld, ‘Van de tuin naar de wildernis. Over de waardering voor de natuur en het landschap in de achttiende eeuw’, in: Wiepke Loos, Robert-Jan te Rijdt and Marjan van Heeteren (eds.), *Langs velden en wegen. De verbeelding van het landschap in de 18de en 19de eeuw*. Blaricum/Amsterdam (V+K Publishing) 1997, pp. 47-70, especially p. 50.

³⁹ *Watergraafs- of Diemermeer, Pieter van den Berghe in aere incidit et excudit* [Amsterdam 1719]. University of Amsterdam, University Library, Map Collection, no. UBM OF 66-18.

⁴⁰ Elias, *De vroedschap van Amsterdam* (note 13), Vol. II, p. 701 (No. 291).

⁴¹ I.H. van Eeghen *et al.* (eds.), *Vier eeuwen Herengracht. Geveltekeningen van alle huizen aan de gracht, twee historische overzichten en de beschrijving van elk pand met zijn eigenaars en bewoners*. Amsterdam (Stadsdrukkerij van Amsterdam) 1976, p. 570.

⁴² Kruizinga, *Watergraafsmeer* (note 16), p. 97.

⁴³ Elias, *De vroedschap van Amsterdam* (note 40), Vol. II, p. 691 (No. 286); Van Eeghen, *Vier eeuwen Herengracht* (note 13), pp. 412, 214, 260.

de VOC en bewoonden voorname huizen aan de Herengracht.⁴⁴ De kaart toont de wapens van al deze mannen en presenteert ze daarmee niet als invloedrijke ambtenaren uit de stad, maar als edele hoeders van het Amsterdamse territorium, dat wordt getoond als een goed onderhouden, duidelijk afgebakend land.

Met deze nadruk op het raster van de polder en de geometrische patronen van de kavels van de individuele eigenaren, omgeven door heraldische eretekenen, suggereert de kaart een quasi-feodaal eigendom van de gronden, een nieuw land geregeerd door adellijke families. Het is een heldere en overtuigende illustratie van de achttiende-eeuwse buitenplaatscultuur als het product van een sterke aristocratiseringstendens van de burgerlijke samenleving in de provincie Holland.⁴⁵ Deze aristocratisering is een niet geheel onomstreden begrip, waarmee historici die zich verdiepen in de geschiedenis van Hollandse elites, geprobeerd hebben de sociaal-culturele veranderingen te beschrijven die zich voordeden onder kooplieden en regenten in de achttiende-eeuwse Republiek.⁴⁶ Patriciërsfamilies begonnen oligarchische trekken te vertonen, onder meer doordat steeds meer stadsambten in handen kwamen van een kleine, besloten groep met sterke onderlinge familiebanden. Talrijke families van kooplieden trokken zich uit de actieve onderneming en handelsactiviteiten terug en gingen rentenieren, waarmee zij zich onderscheidden van hun medeburgers. Zij leefden van het kapitaal dat was verworven door hun voorzaten en konden geld uit de onderneming halen en investeren in landgoederen, liefst een heerlijkheid waaraan oude rechten waren verbonden, en ze verwierven daarmee een adellijk voorkomen. De vroegere ondernemers werden regenten, die zich in toenemende mate gingen spiegelen aan buitenlandse culturele ontwikkelingen en in het Frans communiceerden. De tweetalige titel en onderschriften van de gravures van *Het Verheerlykt Watergraafs- of Diemermeer* suggereren een vanzelfsprekende populariteit van het Frans. Deze regenten kozen voor een minder burgerlijk gedrag en maten zich een meer aristocratische levensstijl aan, die zij beter vonden passen bij hun rijkdom en sociale positie.⁴⁷ Velen van hen bewoonden de duurste huizen van de stad, hielden veel personeel, bezaten vierspannen en beschikten over een buitenplaats.

Maar dit alles was nog steeds een aristocratie op een burgerlijke en republikeinse schaal: de in *Het Verheerlykt Watergraafs- of Diemermeer* afgebeelde buitenhuizen kenmerken zich niet door een overdreven luxe. Het zijn geen paleizen.⁴⁸ De buitenplaatsen boden een tijdelijke ontsnapping aan de stad, geen permanent alternatief voor het stedelijke bestaan. In de zeventiende eeuw had de

smaak van de stad het land al overspoeld, en de ornamenten die waren toegepast in de woonhuizen in de stad, werden vaak gewoon getransporteerd naar de boerderijen en buitens. Niet zelden ontstonden er in een polder of buitenplaatsgebied huizen met een topgevel en blinde zijmuren, omdat die nu eenmaal in de stad zo werden gebouwd.⁴⁹ De al genoemde *Heerenkamer* aan de voorzijde van een boerderij maakte plaats voor ruimere gebouwen.⁵⁰ De meeste bouwwerken die door Amsterdammers in de Watergraafsmeer werden gebouwd, waren eenvoudig vergeleken met de vaak uitgebreide en sierlijke tuinen die de aandacht van de meeste eigenaren, bezoekers, schrijvers en tekenaars opeisten (afb. 013, 014). De huizen waren simpele, vrijstaande versies van de stadshuizen, vaak gebouwd door dezelfde bouwpluig die voor het werk in de stad was aangetrokken, en de mate van afwerking werd afgestemd op de wensen van de individuele eigenaar.⁵¹ Zo ontstonden er voor een groot aantal Amsterdammers huizen in de polder die veel op stadshuizen leken.⁵² In de achttiende eeuw werden talrijke huizen die dateerden van kort na de aanleg van de grachtengordel in de zeventiende eeuw, vergroot en uitgebreid en voorzien van indrukwekkender en kostbare façades en horizontale lijstgevels met veel natuursteen en beeldhouwwerk. Dit proces is vastgelegd in een publicatie uit 1767, bekend als 'het grachtenboek', waarin alle gevels van de huizen langs de Heren- en Keizersgracht staan afgebeeld (afb. 015). In de Watergraafsmeer was geen behoefte aan ruimte voor een kantoor of opslag van goederen. Een comfortabel en breed huis, met een hoofdverdieping die als een beletage boven een onderverdieping of souterrain een mooi, ruim uitzicht bood over de eigen grond, werd de meest toegepaste vorm voor nieuw te bouwen huizen in de droogmakerijen.⁵³ Het ontbreken van namen van architecten en ontwerpers in de documentatie over deze bouwactiviteiten hangt samen met de schaal van de huizen. Vergeleken met de ingewikkeldere en grotere, langdurig te bewonen landhuizen van de hofelite waren deze buitenhuizen relatief bescheiden. Reizigers en bezoekers waren dan ook meestal niet zozeer onder de indruk van de architectuur van het individuele buitenhuis, maar meer van het aantal buitenhuizen, de variatie en grote verspreiding in polders en langs rivieren en de staat van onderhoud en aanleg van de bijbehorende tuinen, parken en gronden.⁵⁴ In de vroege achttiende eeuw lijkt de populariteit van de buitenplaats minder in de hand gewerkt te zijn door financiële motieven dan door de gelegenheid die deze bood, zoals in de Watergraafsmeer, om de stad te ontvluchten en een opzichtig bestedingspatroon tentoon te spreiden als strategie om zich te onderscheiden van gelijken en rivalen.

44
Elias, *De vroedschap van Amsterdam* (noot 13), deel II, p. 627 (nr. 251) en p. 768 (nr. 320); deel I, p. 473; deel II, p. 603; Van Egghen e.a. (red.), *Vier eeuwen Herengracht* (noot 41), pp. 222, 455; 366, 515.

45
Voor het Amsterdamse territorium is dit een uitzonderlijke kaart. Twee vroegere, enigszins verwante voorbeelden zijn kaarten van de stad Amsterdam. De eerste toont Amsterdam zoals het zou moeten worden uitgelegd na 1662, geflankeerd door de wapens van de betrokken leden van de vroedschap. Deze grote wandkaart bestaat uit negen bladen, gegraveerd door Julius Millheuser naar een tekening van stadsarchitect Daniël Stalpaert (Boudewijn Bakker en Erik Schmitz, *Het aanzien van Amsterdam. Panorama's, plattegronden en profielen uit de Gouden Eeuw*. Bussum/Amsterdam [Thoth] 2007, pp. 110-113). De tweede werd uitgegeven in 1731-1734 door Hendrik de Leth, die tevens *Het Verheerlykt Watergraafs- of Diemermeer* uitgaf. De kaart en de panelen met de wapens van de burgemeesters sinds 1578 was afzonderlijk leverbaar (idem, pp. 267-269).

46
D.J. Roorda, 'Het onderzoek naar het stedelijk patriciaat in Nederland', in: W.W. Mijnhardt (red.), *Kantelend geschiedbeeld. Nederlandse historiografie sinds 1945*. Utrecht (Het Spectrum) 1983, pp. 118-142; L. Kooijmans, 'Patriciaat en aristocratisering in Holland tijdens de 17de en 18de eeuw', in: J. Aalbers en M. Prak (red.), *De bloem der natie. Adel en patriciaat in de Noordelijke Nederlanden*. Meppel/Amsterdam (Boom) 1987, pp. 91-103; D.J. Noordam, 'Elites in de luwte. Vijf studies over adel en patriciaat in Holland', *Holland*, 19 (1987), pp. 162-175; J.L. Price, 'The Dutch Nobility in the Seventeenth and Eighteenth Centuries',

in: H.M. Scott (red.), *The European Nobilities in the Seventeenth and Eighteenth Centuries*. Deel I, *Western Europe*. Londen (Longman) 1995, pp. 82-113; Willem van den Berg, Marco H.D. van Leeuwen en Clé Lesger, 'Residentieële segregatie in Hollandse steden. Theorie, methodologie en empirische bevindingen voor Alkmaar en Amsterdam, 16e-19e eeuw', in: *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis*, 24 (1998), pp. 402-436. Zie ook Peter Burke, *Venice and Amsterdam. A study of seventeenth-century elites*. Londen (Maurice Temple Smith) 1974, p. 106. Zie voor een algemenere beschouwing van de levensstijl van de regenten: Joop de Jong, *Het dagelijks leven van regenten in de 17de en 18de eeuw*. Utrecht (Kosmos) 1987, hoofdstuk 5.

47
Maarten Prak, *Gezeten burgers. De elite in een Hollandse stad. Leiden 1700-1780*. 's-Gravenhage (De Bataafsche Leeuw) 1985, p. 262; De Jong, *Het dagelijks leven van regenten in de 17de en 18de eeuw* (noot 46), pp. 141-178.

48
Prak, *Gezeten burgers* (noot 47), p. 266; Kooijmans, 'Patriciaat en aristocratisering' (noot 46), p. 99; Burke, *Venice and Amsterdam* (noot 46), p. 70.

49
Kuyper, *Dutch Classicist Architecture* (noot 1), p. 127.
50
Van der Wijck, *De Nederlandse buitenplaats* (noot 3), p. 27; Kuyper, *Dutch Classicist Architecture* (noot 1), pp. 127-129.

51
F. Schmidt, 'Het architectenloze tijdperk. Ambachtslieden en amateurs in de achttiende eeuw', *Bulletin KNOB*, 104 (2005), pp. 138-161; F. Schmidt, *Paleizen voor prins en burgers. Architectuur in Nederland in de achttiende eeuw*. Zwolle (Waanders) 2006, pp. 19-63.

52
Remmet van Luttervelt, *De buitenplaatsen aan de*

modish fads and started speaking French (notice the bi-lingual title of *Verheerlykt*). They adopted a less bourgeois way of life, by emulating aspects of an aristocratic lifestyle that better reflected their wealth and social position.⁴⁷ Many of them lived in the most expensive houses in the city, owned coach-and-four, had numerous servants, and owned a country-house.

But all this was still aristocracy on a bourgeois and Republican scale: we should not have an exaggerated notion of these luxuries, as the houses that were depicted in the *Verheerlykt* show. Palace-like structures do not appear there.⁴⁸ The villas offered a temporary escape from the city, not a permanent alternative to urban life. In the seventeenth century, the urban taste overtook the country, and the forms and ornaments employed in residential architecture were transposed to the farmhouses and *buitenplaatsen*.⁴⁹ The special *Heerenkamer*, a suite of rooms that was reserved on the front side or built separately in front of a farmhouse to be used during the summer by visitors from the city, was replaced by more elaborate buildings.⁵⁰ Most of the buildings the Amsterdammers built in the Watergraafmeer were fairly simple structures, in contrast to the often elaborate gardens that were the focus of attention of most owners, visitors, writers and draughtsmen (figs. 013, 014). The houses were simpler, lower and freestanding versions of the town house, often built by the same team of craftsmen that was also employed in the city, the level of ornamentation and comfort depending on the specific demands of the owner.⁵¹ The Amsterdamer thus developed a house that very much resembled his town residence.⁵² These town houses, originally built along the canal in the seventeenth century, were enlarged and restyled with more impressive and expensive facades with straight entablatures during the eighteenth century, a process that was documented in a publication of 1767, which showed the facades of all the houses along the two main canals (fig. 015). In the Watergraafmeer, no space was needed for offices or storage of goods. A comfortable, wide house with one main floor or *beletage* to facilitate a nice view over the estate became the most appropriate form of the new country houses built in land reclamations.⁵³ The absence of names of architects and designers is explained by the size of the individual country house. Compared to the big country residences of the court elite they were indeed relatively modest, but seen together, concentrated in polders, or lined along rivers, with their beautifully cultivated grounds, they did not fail to impress travellers and visitors.⁵⁴ In the early eighteenth century, their popularity among owners seems to have been less driven by finan-

cial motives, but rather by the opportunities the Watergraafmeer offered to escape the city, and to give growing attention to conspicuous consumption as a strategy to distinguish oneself from equals and rivals.

In general, the lifestyle of the patriciate can be characterised as 'noble bourgeois' since their aim was not to attain a noble title, but rather to distance themselves from the bourgeoisie and emulate or copy aspects of a noble lifestyle.⁵⁵ The mild satire by the famous painter Cornelis Troost, to mock the nature of a visit to a villa in his *Suypestein* and *Drinkeburg* or 'Booze Manor' or 'Guzzle House' – forms a counterpart to the often pompous representation of villa culture and the proud poetic formulations of the delights of the country.⁵⁶ It puts the eighteenth-century Dutch villa culture in perspective and makes us even more aware of the idealized representation, of the house and garden in text and image, as well as appropriate behaviour, dress and manners.

Not unlike walking the streets and canals of Amsterdam, the pleasures of the Watergraafmeer were not limited to their owners or a well-educated audience. Villas could attract a wider audience, 'whose diverse responses reflect a variety of values, motivations and attitudes', as Jules Bryant has observed in eighteenth-century English 'villa viewing'.⁵⁷ The proximity of the Watergraafmeer and the relative visibility of the house from public rights of way, ensured uninvited viewers. These viewers differed widely, from travelers on the way to and from Amsterdam, day trippers and students of various professions, looking for inspiration, novelties in fashionable design, or specific features of the buildings and the surrounding landscape. The popularity of the many *Delizie*-type publications on country houses in the Amsterdam territory suggests that villa viewing was a popular pastime of the city dweller. In the depictions of the *Verheerlykt Watergraafmeer*, the tourist can not be distinguished from other people and the obvious proprietors, walking the grounds of the various estates.

The well-dressed parties in the prints of the *Verheerlykt Watergraafmeer* are gazing, pointing and making polite conversation.⁵⁸ The space these people occupy, is often secured from the landscape, sometimes allowing a vista, but more often presenting a clearly defined space, suggesting a kind of interiority to the social gathering. Many of the gestures and stances can be found in contemporary books. It has been suggested that the examples of good behaviour, proper gestures and conversation were taken from French aristocratic models, turning the garden into a court arena.⁵⁹ These little figures turn the garden of the *buiten* into an outdoor Salon, where elegant peo-

44
Elias, *De vroedschap van Amsterdam* (note 13), Vol. II, p. 627 (No. 251); p. 768 (No. 320); Vol. I, p. 473; Vol. II, p. 603. Van Eeghen, *Vier eeuwen Herengracht* (note 41), pp. 222, 455; 366, 515.

45
It is a highly original map of the Amsterdam territory. The two earlier examples that come close, are maps of Amsterdam. The first one shows Amsterdam as it should be extended after 1662, flanked by the coats of arms of the members of the city council responsible. This is a large wall map consisting of nine sheets, engraved by Julius Millheuser after a drawing by the city architect Daniël Stalpaert, see Boudewijn Bakker and Erik Schmitz, *Het aanzien van Amsterdam. Panorama's, plattegronden en profielen uit de Gouden Eeuw*. Bussum/Amsterdam (Thoth) 2007, pp. 110-113. The second one was published in 1731-1734 by Hendrik de Leth, who also published the *Verheerlykt*. The map and the panels with the coats of arms of the burgomasters in office since 1578 were available separately. *Ibid.*, pp. 267-269.

46
D.J. Roorda, 'Het onderzoek naar het stedelijk patriciaat in Nederland', in: W.W. Mijnhardt (ed.), *Kantelend geschiedbeeld. Nederlandse historiografie sinds 1945*. Utrecht (Het Spectrum) 1983, pp. 118-142; L. Kooijmans, 'Patriciaat en aristocratisering in Holland tijdens de 17de en 18de eeuw', in: J. Aalbers and M. Prak (eds.), *De bloem der natie. Adel en patriciaat in de Noordelijke Nederlanden*. Meppel/Amsterdam (Boom) 1987, pp. 91-103; D.J. Noordam, 'Elites in de luwte. Vijf studies over adel en patriciaat in Holland', in: *Holland 19* (1987), pp. 162-175; J.L. Price, 'The Dutch Nobility in the Seventeenth and Eighteenth Centuries', in: H.M. Scott (ed.), *The European*

Nobilities in the Seventeenth and Eighteenth Centuries. Vol. I, *Western Europe*. London (Longman) 1995, pp. 82-113; Willem van den Berg, Marco H.D. van Leeuwen and Clé Lesger, 'Residentiële segregatie in Hollandse steden. Theorie, methodologie en empirische bevindingen voor Alkmaar en Amsterdam, 16e-19e eeuw', in: *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis* 24 (1998), pp. 402-436. See also Peter Burke, *Venice and Amsterdam. A study of seventeenth-century élites*. London (Maurice Temple Smith) 1974, p. 106. For a general survey of the lifestyle of regents, see: Joop de Jong, *Het dagelijks leven van regenten in de 17de en 18de eeuw*. Utrecht (Kosmos) 1987, chapter 5.

47
Maarten Prak, *Gezeten burgers. De elite in een Hollandse stad. Leiden 1700-1780*. The Hague (De Bataafsche Leeuw) 1985, p. 262; De Jong, *Het dagelijks leven* (note 46), pp. 141-178.

48
Ibid., p. 266; Kooijmans, 'Patriciaat en aristocratisering' (note 46), p. 99; Burke, *Venice and Amsterdam* (note 46), p. 70.

49
Kuyper, *Dutch Classicist Architecture* (note 1), p. 127.
50
Van der Wijck, *De Nederlandse buitenplaatsen* (note 3), p. 27; Kuyper, *Dutch Classicist Architecture* (note 1), pp. 127-129.

51
F. Schmidt, 'Het architectenloze tijdperk. Ambachtslieden en amateurs in de achttiende eeuw', in: *Bulletin KNOB* 104 (2005), pp. 138-161; F. Schmidt, *Paleizen voor prins en burgers. Architectuur in Nederland in de achttiende eeuw*. Zwolle (Waanders) 2006, pp. 19-63.

52
Remmet van Luttervelt, *De buitenplaatsen aan de Vecht*. De Bilt (Cuperus) 1943, p. 35.

53
F.A.J. Vermeulen, *Hand-*

De levensstijl van het regentenpatriciaat kan in het algemeen worden omschreven als ‘adellijk burgerlijk’, omdat deze niet bedoeld was om een adellijke titel te verkrijgen, maar om zich te distantiëren van de burgerij en een adellijke levensstijl na te bootsen.⁵⁵ De milde satire – in *Syppestein* en *Drinkeburg* – van de beroemde schilder Cornelis Troost, waarmee hij de spot drijft met een bezoek aan de buitenplaats, vormt een tegenwicht tegen de vaak pretentieuze representaties van de buitenplaatscultuur en de trotse poëtische verwoording van de geneugten van het landleven.⁵⁶ Ze plaatst de achttiende-eeuwse Hollandse buitenplaatscultuur in perspectief en biedt inzicht in de geïdealiseerde representaties, niet alleen van het huis met tuin in tekst en beeld, maar ook van het gepaste gedrag, de kleding en de manieren.

Net zomin als de wandeling door de straten of langs de grachten van Amsterdam waren de geneugten van de Watergraafsmeer niet voorbehouden aan de bewoners zelf of hun kringen. Buitenplaatsen trokken een breed publiek, ‘whose diverse responses reflect a variety of values, motivations and attitudes’, zoals Jules Bryant heeft waargenomen in het achttiende-eeuwse Engelse verschijnsel van ‘villa vewing’.⁵⁷ Omdat de Watergraafsmeer zo dicht bij Amsterdam lag en de buitens vanaf de openbare weg zichtbaar waren, konden ongenode kijklustigen onbelemmerd rondkijken. Die kijkers waren divers: reizigers op weg van of naar Amsterdam, dagjesmensen en studenten, mensen met verschillende beroepen op zoek naar inspiratie, nieuwe modieuze vormen of specifieke aspecten van de gebouwen en het omringende landschap. De populariteit van de talrijke publicaties over buitenplaatsen in het Amsterdamse territorium suggereert dat buitenplaatsen kijken een populair tijdverdrijf was voor de stedeling. In de gravures van *Het Verheerlykt Watergraafs- of Diemermeer* zijn de toeristen niet te onderscheiden van andere figuren, zoals de eigenaren van de buitens, die ongetwijfeld ook zijn afgebeeld.

De goed geklede gezelschappen die de prenten van *Het Verheerlykt Watergraafs- of Diemermeer* bevolken, kijken, staren, turen en voeren beschaafde conversatie.⁵⁸ De ruimte die zij bezetten is vaak gescheiden van het landschap, waarbij een enkele keer een vergezicht wordt geboden; die ruimte is duidelijk gedefinieerd en afgebakend, en laat een naar binnen gekeerde sociabiliteit zien. De weergegeven gebaren en houdingen zijn terug te vinden in contemporaine publicaties. De voorbeelden die daarin zijn te vinden van goed gedrag, passende gebaren en conversatie, werden vermoedelijk ontleend aan Franse aristocratische voorbeelden, waar de tuin tot een arena van het hogeceremonieel was geworden.⁵⁹ Door hun posi-

tie, houding en kleding maken de figuren op de prenten de tuin tot een salon in de openlucht, waar elegante mensen elkaar begroeten, buigen, kijken, luisteren, praten, gesticuleren en wandelen. Soms suggereren hun houdingen en de manier waarop het landschap is gearrangeerd, met de tuin en een deel van het huis in de achtergrond, dat wij als toeschouwers naar een toneel kijken waarop zij de acteurs zijn.

Met een nauwkeurige blik herkennen we in *Het Verheerlykt Watergraafs- of Diemermeer* verschillende aspecten van de burger die zich als edelman gedraagt. Dat begint al bij de titelprent: in de allegorische voorstelling met Apollo, stroomgoden, ‘vinding’ en faam is ook een plaats ingeruimd voor het wapen van dijkgraaf Balthasar Scott (afb. 006). De prenten van de buitenplaatsen zijn volstrekt gemanipuleerd. Ze zijn even kunstmatig als het hofdicht of het landschap dat ze verbeelden. Ze tonen niet de werkelijke toestand van de verschillende buitenplaatsen, maar het idee van de buitenplaats, een geïdealiseerd en kunstmatig landschap, het bewijs dat herwonnen land met succes kon worden getransformeerd in een gewenst, gecultiveerd landschap – een speelplaats voor ingebeelde, opgeklommen aristocraten! Hier manifesteert zich een proces dat in de negentiende-eeuwse ‘notabelencultuur’ een vervolg zou krijgen, toen gefortuneerde burgers kastelen en oude adellijke gronden opkochten en tot uitgestrekte landgoederen aaneensmeedden. In het zo ontstane bezit, waaraan de historische bouwsubstantie vaak een belangrijke meerwaarde verleende, kon de patriciër voor landjonker spelen, nazaat uit een eeuwenoude dynastie.⁶⁰

Een adellijk territorium

Het hoge gezichtspunt dat in de prenten is gebruikt, bijna een laag soort vogelvluchtperspectief, met een horizon in de onderste helft van het gegraveerde oppervlak, plaatst ons, de toeschouwers, niet op de grond, zoals de gemiddelde wandelaar, maar ergens op een verheven platform, een belvédère. Het geeft ons een duidelijk bevoorrecht beeld van het plaatselijke landschap, met modieus geklede stedelingen, zoals wijzelf ook zijn, geen mensen die je normaal gesproken tegenkomt op landwegen. Dit zijn mensen die in een gesloten rijtuig arriveren en eerst de poort van de buitenplaats passeren om vervolgens op de voorhof of binnenplaats uit te stappen – zodat hun kleding, kousen en halfopen schoenen niet vies worden. Dit is een gecultiveerd en beschaafd landschap. Meer dan een eeuw na de droogmaking – een prent in het *Verheerlykt Watergraafs- of Diemermeer* toont de bijzondere tuinen die vóór 1725 binnen een generatie werden aangelegd –

Vecht. De Bilt (Cuperus)

1943, p. 35.

53

F.A.J. Vermeulen, *Handboek tot de Geschiedenis der Nederlandsche Bouwkunst*. 3 delen, 's-Gravenhage (Martinus Nijhoff) 1941, deel III, p. 282.

54

R. van Luttermvelt, *De buitenplaatsen aan de Vecht*. Lochem (De Tijdstroom) 1970, p. 13. In deze tweede editie zijn talrijke wijzigingen in de tekst doorgevoerd en illustraties en een register toegevoegd.

55

Kooijmans, ‘Patriciaat en aristocratisering’ (noot 46), pp. 100-101; Peter Burke, *Venetië en Amsterdam. Een onderzoek naar elites in de zeventiende eeuw*. Amsterdam (Agon) 1991 (oorspr. *Venice and Amsterdam*, zie noot 46), ‘Inleiding tot de Nederlandse uitgave’, pp. 7-16, aldaar p. 10.

56

Troosts buitenplaatsen zijn door hemzelf bedacht, maar geïnspireerd op voorbeelden in het Amsterdamse territorium. Zie Jan Wolter Niemeijer, *Cornelis Troost 1696-1750*. Assen (Van Gorcum) 1973, pp. 83, 87, 377-380 (cat. nrs. 823 T, 824 T, 826 T, 827 T); Frans Grijzenhout, *Cornelis Troost: NELRI*. Bloemendaal (H.W.J. Becht) 1993, pp. 19-23.

57

J. Bryant, ‘Villa Views and the Uninvited Audience’, in: D. Arnold (red.), *The Georgian Villa*. Strud (Sutton) 1996, pp. 11-24, in het bijzonder p. 22.

58

Koolhaas-Grosfeld, ‘Van de tuin naar de wildernis’ (noot 38), p. 50.

59

Erik de Jong en Marleen Dominicus-van Soest, *Aardse paradijzen*. Deel 1, *De tuin in de Nederlandse kunst, 15de tot 18de eeuw*. Gent (Snoeck-Ducaju & Zoon) 1996, p. 66.

60

Yme Kuiper en Rob van der Laarse, ‘Inleiding’, in: Van der Laarse en Kuiper,

Beelden van de buitenplaats (noot 2), pp. 9-24, in het bijzonder p. 13, en in dezelfde bundel de bijdragen van Rob van der Laarse, ‘De hang naar buiten. De notabele levensvormen van het Amsterdamse handelskapitaal’, pp. 25-48; die van Emma Los en Ben Olde Meijerink, ‘Gelukkig op Geerestein. Het landadelijke leven van een Amsterdamse patriciër op het Utrechtse platteland, 1834-1839’, pp. 49-52, en die van Nelly Jap-Tjong, ‘Een “arcadië” in Amsterdam en Kennemerland. Adriaan van der Hoop (1778-1854)’, pp. 53-88.

ple greet, bow, look, listen, talk, stroll and gesticulate. Sometimes the postures of the figures and the arrangement of the view of the landscape, with the garden and a part of the house in the background, suggests that we, the viewers, are looking at a theatrical stage, and they are the actors.

If we take a closer look at the prints of the *Verheerlykt*, we can recognize several aspects of the bourgeois acting as a nobleman. The prints of different estates are extremely manipulated. The allegorical title illustration is no exception: amongst Apollo, river gods, 'invention' and fame the heraldic shield of the Dijkgraaf Balthasar Scott appears (fig. 006). They are as artificial as the landscape they depict, or the description in the country house poem. They do not show the actual state of the different villas, but the idea of the Dutch villa, an idealised and artificial landscape, and the proof that reclaimed land could be successfully turned into a desired, cultured landscape – a playground for imaginary, self-made aristocrats! Here we find the first phase in a development that was to continue in the nineteenth century, when wealthy burghers acquired castles and noble properties, creating large country seats. In these surroundings where old or even ruinous remains added value, the patrician could play the squire, as if descending from an ancient dynasty.⁶⁰

A noble territory

The high viewpoint adopted in the prints, almost a low bird's eye view, with a horizon somewhere in the bottom-half of the etched surface, places us, the spectators, not on the ground, like the average walker, but somewhere on an elevated platform, a belvedere. It clearly gives us the privileged picture of the local landscape, with sharply dressed city folk, like ourselves, not the people one would normally encounter on the country roads. These were the people arriving in closed carriages that would first pass the gates of the *buitenplaats* and then step out onto the forecourt – not to get their cloths, stockings and half open shoes soiled. This is indeed a cultured and cultivated landscape. Even more than a century after its reclamation (an engraving in the *Verheerlykt* shows the views of the exquisite gardens that were created within a generation before 1725), the reader could refresh his or her memory and realize the incredible transformation of the lake into this courtly domain (fig. 004). Placing the houses in the flatland made it easy to sympathise with the simple, often constructed, rather than natural environment. The integration of architecture and landscape was easy enough. The Dutchmen created their polders and constructed their landscapes with scales, spades, shovels and wheelbarrows. Water, black

clayish earth, green vegetation, and a growing selection of colourful flowers were the main ingredients, but the surface could hardly be anything but flat land.

In these prints, the villa in the Amsterdam territory is pictured as a belvedere for pleasure and relaxation, not as the centre of an agricultural enterprise. The gardens are artificial creations of bosquets, *parterres de broderie* and walks lined with topiary that create an atmosphere of wealth and luxury, of courteous behaviour and gallant entertainment. Presenting the country habitat in this manner emphasized the distinction of the owner and his almost noble dignity from the ordinary people in the city. Every figure in the foreground of the engravings seems to underscore the aristocratic ambiance of this *maison de plaisance*, from the French title of the *Verheerlykt*, and its delight or *délice*.⁶¹ In fact, the word *verheerlykt* itself should be translated as 'delight' or 'bliss', but originally, in old Dutch, derived from *heerlijkheid* and also quite literally signified 'lordly rights' and 'seigniority'!⁶²

The publishers perfectly understood how to bring their publications to the attention of the owners of the *buitenplaatsen*, who were so keen on maintaining their status and position within and outside the Amsterdam city council, where the annual election of the burgomasters was of seminal importance to their position. And the reality of daily life in the city, with its hectic business, noises, smells and disorder, made the pleasure of country life appear pure, simple, and noble. With the *Verheerlykt*, and similar publications of the 1720s and 1730s, Andries and Hendrik de Leth and his fellow publicists created the perfect illusion.

Dutch villa culture

Judging from the maps and publications, in the eighteenth-century Amsterdam territory we recognise little of the very intellectual game of classicism and its search for a unified nature and harmonious order of creation. Instead, we see a civic elite reclaiming land, creating extra profit and furnish the land with elegant, but not too conspicuous country seats, with less rhetorical, but much more pragmatic attitude. The gap between reality and the ideal was bridged by illustrated publications, which shaped the image of the Dutch villa culture in the early eighteenth century, and could also be projected today, as the enlightened ideal of the Amsterdammer's retreat. Uppermost in the minds of the eighteenth-century rulers of the Watergraafsmeer were political, strategic and economic motives, but filtered through different modes of representation, through maps and land-

boek tot de geschiedenis der Nederlandsche bouwkunst. 'The Hague (Martinus Nijhoff) 1941, Vol. III, p. 282.

54
R. van Luttervelt, *De buitenplaatsen aan de Vecht*. Lochem (De Tijdstroom) 1970, p. 13. In this second edition many changes have been made in the text, and an index and illustrations have been added.

55
Kooijmans, 'Patriciaat en aristocratisering' (note 46), pp. 100-101; Peter Burke, *Venetie en Amsterdam. Een onderzoek naar elites in de zeventiende eeuw*. Amsterdam (Agon) 1991 [originally published in English: Burke, *Venice and Amsterdam* (note 46)], pp. 7-16; 'Inleiding tot de Nederlandse uitgave', p. 10.

56
The country houses portrayed by Troost are his own invention, but inspired by places in the Amsterdam territory. Jan Wolter Niemeijer, *Cornelis Troost 1696-1750*. Assen (Van Gorcum) 1973, pp. 83, 87, 377-380 (cat.nos. 823 T, 824 T, 826 T, 827 T); Frans Grijzenhout, *Cornelis Troost. NELRI*. Bloemendaal (H.W.J. Becht) 1993, pp. 19-23.

57
J. Bryant, 'Villa Views and the Uninvited Audience', in: D. Arnold (ed.), *The Georgian Villa*. Strud (Sutton Publishing) 1996, pp. 11-24, especially p. 22.

58
Koolhaas-Grosfeld, 'Van de tuin naar de wildernis' (note 38), p. 50.

59
Erik de Jong and Marleen Dominicus van Soest, *Aardse paradijzen*. Vol. 1, *De tuin in de Nederlandse kunst 15de tot 18de eeuw*. Gent (Snoeck-Ducaju & Zoon) 1996, p. 66.

60
Yme Kuiper en Rob van der Laarse, 'Inleiding', in: Van der Laarse and Kuiper, *Beelden van de buitenplaats* (note 2), pp. 9-24, especially p. 13, and the contributions in the same volume

by Rob van der Laarse, 'De hang naar buiten. De notabele levensvormen van het Amsterdamse handelskapitaal', pp. 25-48; by Emma Los and Ben Olde Meijerink, 'Gelukkig op Geerestein. Het landadellijke leven van een Amsterdamse patriciër op het Utrechtse platteland, 1834-1839', pp. 49-52; and by Nelly Jap-Tjong, 'Een "arcadiër" in Amsterdam en Kennemerland. Adriaan van der Hoop (1778-1854)', pp. 53-88. See also: Van der Laarse, 'Burgers als buitenlui' (note 2).

61
Cf. H. Zantkuyl *et al.*, *Erf en tuin in oud-Amsterdam*. Amsterdams Historisch Museum, Amsterdam 1982, p. 27.

62
Heerlijkheid translates as 'delicacy', 'bliss', 'glory', 'magnificence', 'manor', 'domain', 'seigniority' and 'seigniorial/manorial/lordly rights'. W. Martin and G.A.J. Tops, *Van Dale. Groot woordenboek Nederlands-Engels*. Utrecht/Antwerpen (Van Dale Lexicografie) 1986/1999, p. 530.

kan de lezer zijn geheugen opfrissen en beseft hij welke enorme transformatie tot 'hofdomein' het meer had doorgemaakt (afb. 004). De huizen waren eenvoudig gebouwd, en ook de structuur waarin zij op regelmatige afstand van elkaar werden geplaatst, was simpel. De integratie van architectuur en landschap was daardoor eenvoudig. De Hollanders creëerden polders en ontwikkelden landschappen met meetlinten, spades, schoffels en kruiwagens. Water, zwarte aarde, groene vegetatie en een groeiende variatie aan kleurige bloemen waren de hoofdingrediënten, maar het oppervlak kon nauwelijks anders dan vlak land blijven.

In de gravures van *Het Verheerlykt Watergraef- of Diemermeer* wordt het Amsterdamse territorium voorgesteld als een belvedere voor plezier en ontspanning, niet als het middelpunt van een agrarisch bedrijf. De tuinen zijn kunstmatige scheppingen van *bosquets* (bosschages), *parterres de broderie* (decoratieve bloemperken) en paden afgezet met heggen en in vorm gesnoeide struiken. Het geheel roept een sfeer op van rijkdom en luxe, van hoffelijk gedrag en galant vertier. Deze manier van presenteren van de buitenstedelijke woonomgeving benadrukt het onderscheid tussen de eigenaar met zijn bijna edele waardigheid en de gewone stedelingen. Elke figuur op de voorgrond in de gravures lijkt de aristocratische ambiance van dit *maison de plaisance* (lusthof) te onderstrepen, de *délice* uit de Franse titel van het boek.⁶¹ Het woord 'verheerlykt' heeft niet toevallig een dubbele betekenis: de heerlijke droogmakerij is een heerlijkheid geworden, een *délice* waaraan titel, rechten en een nieuwe status kunnen worden ontleend!

De uitgevers wisten hoe zij hun drukwerk onder de aandacht van het publiek van eigenaren van buitenplaatsen moesten brengen, die gesipt waren op hun status en positie in de vroedschap en daarbuiten. Vooral de jaarlijkse verkiezing van burgemeesters was van groot belang. En de werkelijkheid van het leven van alledag in de stad, met zijn hectische bedrijvigheid, geluiden, luchtjes en wanordelijkheden, deed de genoegens van het landleven nog puurder, eerlijker en edeler schijnen. Met *Het Verheerlykt Watergraef- of Diemermeer* en verwante publicaties uit de jaren twintig en dertig van de achttiende eeuw schiepen Andries en Hendrik de Leth en hun medepublicisten de perfecte illusie.

Hollandse buitenplaatscultuur

Wanneer we afgaan op de kaarten en publicaties van het achttiende-eeuwse Amsterdamse territorium, lijkt er weinig aandacht te zijn voor het intellectualisme dat bij het classicisme hoorde, net zomin als een zoektocht naar een geünifi-

ceerde natuur en een harmonische ordening van de schepping. In plaats daarvan zien we een burgerlijke elite die land opeist, extra profijt zoekt en het land bekleedt met elegante, niet te opzichtige buitenplaatsen, een elite die eerder een pragmatische houding heeft dan een retorische. De kloof tussen werkelijkheid en ideaal werd overbrugd met een publicatie die het beeld schiep van een buitenplaatscultuur dat kan worden gezien als het verlichte ideaal van het buiten van de Amsterdammer in de vroege achttiende eeuw. In de hoofden van de achttiende-eeuwse 'heersers' over de Watergraafsmeer stonden politieke, strategische en economische motieven centraal; deze werden vertaald naar verschillende middelen tot representatie, zoals kaarten en gegraveerde landschappen die het verlangen naar een verbeelde, harmonische wereld van luxe, orde en plezier betekenis gaven.

Hoe deze *villeggiatura* in het Amsterdamse territorium zich verhoudt tot andere, bekendere villaculturen, vraagt een nadere verkenning, temeer omdat de Nederlandse buitenplaatscultuur internationaal nog maar nauwelijks is opgemerkt.⁶² Ook in James Ackermans boek over de villa en de villacultuur ontbreekt Nederland.⁶³ Het is bekend dat in de vroege achttiende eeuw een nabootsing van de Venetiaanse *villeggiatura*, het verblijf op het land van de patriciërsfamilies uit de republiek Venetië, in Engeland zeer populair werd bij de Whigs, die toentertijd grote stukken grond in bezit kregen.⁶⁴ Zij deelden met de Venetianen de bewondering voor Palladio als architect en als vertaler en hersteller van het antieke verleden en het leven in de Romeinse villa, en waren geïnspireerd door de manier waarop Vergilius, Horatius en Plinius het landleven verbeeldden. Maar deze Engelse landhuizen, met een paleisachtige omvang, vormden veel vaker het hoofdverblijf en pas rond het midden van de achttiende eeuw werd de Engelse villa 'a small and unpretentious country place, launching an evolution that led ultimately to its divorce from agricultural functions and from both ancient and Palladian roots'.⁶⁵ Het Engelse achttiende-eeuwse buitenhuis, beschreven door John Summerson en Dana Arnold, is niet direct vergelijkbaar met de eenvoudige, vaak anoniem ontworpen en gebouwde buitens in het Amsterdamse territorium van diezelfde tijd.⁶⁶ De kleinere 'Georgian villa' bestond in een keur aan stijlen en vormen, met het palladiaanse voorbeeld en het classicisme altijd op de achtergrond aanwezig. Vooral de kleinste villa's, die dichter bij de stad en langs straten en kanalen werden gebouwd en bedoeld waren voor een kort verblijf, sluiten qua gebruik beter aan bij de voorbeelden in het Amsterdamse achterland.⁶⁷ Elizabeth McKellar heeft aangetoond hoe de achttiende-eeuwse

61

Vgl. H. Zantkuyl e.a., *Erf en tuin in oud-Amsterdam*. Amsterdams Historisch Museum, Amsterdam 1982, p. 27.

62

Arciszewska (red.), *The Baroque Villa* (sternoot).

63

'Why was the Mediterranean villa ideal revived in England and not in France, Spain, Germany or any other Western nation?', zo vraagt Ackerman zich af in het hoofdstuk over de palladiaanse villa in Engeland. James Ackerman, *The Villa. The form and ideology of country houses*. Londen/ New York (Thames & Hudson) 1990, p. 157.

64

Idem, pp. 135-158.

65

Idem, p. 158.

66

J. Summerson, 'The Classical Country House in 18th-century England', in: idem, *The Unromantic Castle and Other Essays*. Londen (Thames & Hudson) 1990, pp. 79-120; Arnold (red.), *The Georgian Villa* (noot 57).

67

Bryant, 'Villa Views and the Uninvited Audience' (noot 57), p. 12.

scape views. These came to signify the longing for an imagined harmonious world of luxury, order and pleasure.

So how should we consider the *villeggiatura* in the Amsterdam territory in relation to other, better known European villa cultures?⁶³ It would be interesting to know, what James Ackerman would have thought of the Dutch villa culture as presented here. Unfortunately, he did not mention it.⁶⁴ We know that in the eighteenth century the Venetian *villeggiatura*, the country sojourn of the patrician family from republican Venice, was admired by the English Whig patrons of the early eighteenth century, who acquired large rural landholdings.⁶⁵ They shared the Venetians' admiration for Palladio, as an architect and an interpreter and restorer of the ancient past and life in the Roman villa, and were inspired by the way it was portrayed by Virgil, Horace and Pliny the younger. But the early eighteenth century country house was most frequently the principal residence on palatial scale, and only by the mid-eighteenth century the villa in England 'came to be a small and unpretentious country place, launching an evolution that led ultimately to its divorce from agricultural functions and from both ancient and Palladian roots'.⁶⁶ The English country house of the eighteenth century described by John Summerson and Dana Arnold is hardly comparable to the small, relatively simple, anonymously built houses in the Amsterdam territory, in both size and the use of classicism.⁶⁷ The smaller Georgian Villa existed in a variety of styles and forms, although the Palladian example and classicism seem to have been continuously present in the background.⁶⁸ Smaller villas in particular, built closer to town and along streets and canals as occasional brief retreats, attracting visitors and day trippers, better compare to villas in the Amsterdam territory, at least in use.⁶⁹ Recently, Elizabeth McKellar has shown how the development of suburbs in the London region during the long eighteenth century created a re-alignment of town and country that did not occur in the Netherlands before the nineteenth century.⁷⁰ The privatisation of the landscape at large through the acquisition of private property around London started as early as the late seventeenth century, but the first formal design for a speculative suburban development dates from the end of the eighteenth century.⁷¹ The Watergraafsmeer bears more resemblance to the Georgian London suburb development than any other area in the wider Amsterdam territory, however.

Judging from the *Verheerlykt*, we can not maintain that the Dutch places were unpretentious. In the Amsterdam territory, indeed we find a kind of *villeggiatura*, although architects – like the extraordinary Palladio in the Veneto – had very

little to do with it. The villa in the Amsterdam territory could, depending on its distance from the city, play the same roles as Palladio mentioned. However, in general it rarely had an agricultural function – although farms, or in the Watergraafsmeer, smaller kitchen gardens were located nearby, or on neighbouring lots. The Watergraafsmeer's close vicinity to Amsterdam may have eventually stimulated its suburban transformation. In England simple suburban retreats were already an accepted phenomenon before the rise of the anglo-Palladian villa.⁷² Influenced by the Picturesque, the attraction of suburban life in, among other places, Greenwich, Richmond Hill, Windsor, Hampstead and Highgate were sung in word and image. A careful situation of the house in the landscape, stimulating beautiful views as well as visibility, turned these suburban retreats into showcasing status symbols.⁷³

The culmination of Dutch villa culture coincided with the resurgent Palladianism in England. However, while in England the power of the privileged classes was rooted in the possession of land, in Holland the city magistrates and patricians controlled the countryside. The odd example, Burlington's famous villa at Chiswick was, like its inspiration, Palladio's Villa Rotonda, intended as 'a place for entertainment, relaxation, study and contemplation – thus reviving the Plinian image of villa life'.⁷⁴ Although the Amsterdam *buitenhuizen*, especially the larger ones in the Watergraafsmeer, resemble both Pliny's and Burlington's villas in function, their architecture could hardly have been more different.

Professional designers were exceptional in the eighteenth-century reconfigurations of the city and the landscape in the province of Holland. Craftsmen, sculptors and decorative artists as well as building firms of big contractors were employed to redevelop houses and gardens for Amsterdam businessmen, investors, and burghers who considered architecture too important to be left to architects. It was a matter of concern for the owner himself and his reliable team of craftsmen and artists, to whom he had also entrusted the building, rebuilding or redecorating of his residence in the city.⁷⁵ During the first half of the eighteenth century opulent classicist architecture was almost absent in the Republic. The days when Palladio and Scamozzi held a strong and visible impact on Dutch architecture, occurred in the middle decades of the seventeenth century, and then again in the 1770s.⁷⁶ One of the characteristics of Dutch architectural culture of the first half of the eighteenth century was the absence of architects.⁷⁷

When 'the logic of classicism as a regime of imitation/emulation was taken in eighteenth-century Britain to its extremes' as Barbara

63
Barbara Arciszewska (ed.), *The Baroque Villa. Suburban and Country Residences c. 1600-1800*. Wilanow Palace Museum, Wilanow 2009.

64
'Why was the Mediterranean villa ideal revived in England and not in France, Spain, Germany or any other Western nation?', so asks Ackerman in his chapter on the Palladian villa in England of his book on the villa. See James Ackerman, *The Villa. The form and ideology of country houses*. London/New York (Thames & Hudson) 1990, p. 157.

65
Ibid., pp. 135-158.

66
Ibid., p. 158.

67
J. Summerson, 'The Classical Country House in 18th-century England', in: J. Summerson, *The Unromantic Castle and Other Essays*. London (Thames & Hudson) 1990, pp. 79-120; Arnold, *The Georgian Villa* (note 57).

68
Arnold, *The Georgian Villa* (note 57).

69
Bryant, 'Villa Views' (note 57), p. 12.

70
Elizabeth McKellar, 'The Suburban Villa Tradition in Seventeenth and Eighteenth-Century London', in: Arciszewska, *The Baroque Villa* (note 63), pp. 197-208. In the Netherlands, the focus on the countryside of the nineteenth century can hardly be considered the outgrowth this eighteenth-century development.

Emulating an aristocratic lifestyle seems to have become even more serious among notables, less the imagined playful creation of an urban elite, poets and draftsmen. While the *buitenplaats* in the polder was abandoned and the ancestral castle demolished, new large estates and villas were created in a different scenic, more natural or

picturesque setting. Either as agricultural centers or ancestral estates these could become prestigious and vital representations of class, family life, wealth, (political) influence and national pride. Van der Laarse, 'Burgers als buitenlui' (note 2), pp. 10-11, 21, 29; Van der Laarse and Kuiper, *Beelden van de buitenplaats* (note 2), pp. 44-46.

71
J. Archer, *Architecture and Suburbia. From English Villa to American Dream House, 1690-2000*. Minneapolis/London (University of Minnesota Press) 2005, chapter 2.

72
McKellar, 'The Suburban Villa Tradition' (note 70).

73
Ibid., p. 205, and Bryant, 'Villa Views' (note 57).

74
McKellar, 'The Suburban Villa Tradition' (note 70), p. 136.

75
Schmidt, 'Het architectenloze tijdperk' (note 51); Schmidt, *Paleizen voor prinses* (note 51), pp. 19-63.

76
Jan Terwen, 'Il Palladianesimo in Olanda', in: *Palladio. La sua eredità nel mondo. Quarto centenario della morte di Andrea Palladio*. Venezia (Electa) 1980, pp. 73-95; Howard Burns, 'Palladio and the Foundations of a New Architecture in the North', in: Beltrami *et al.*, *Palladio and Northern Europe* (note 1), pp. 16-55, and Ottenheim, *Philips Vingboons* (note 1), pp. 150-155.

77
See note 51.

ontwikkeling van suburbs in de omgeving van Londen een nieuwe verhouding tussen stad en land schiep, een ontwikkeling die zich in Nederland pas in de negentiende eeuw zou voordoen.⁶⁸ De privatisering van het landschap rond Londen door de verwerving van privaate grondbezit was in grote lijnen al in de zeventiende eeuw begonnen, maar de eerste formele ontwerpen ten behoeve van speculatieve suburbane ontwikkelingen dateren van de late achttiende eeuw.⁶⁹ In die nadruk op speculatieve aspecten van een suburbane ontwikkeling is de achttiende-eeuwse transformatie van de Watergraafsmeer een uitzondering in het Amsterdamse territorium, en ze is daarmee verwant aan die van 'Georgian' Londen.

Afgaande op de prenten in *Het Verheerlykt Watergraafs- of Diemermeer* kunnen we niet zeggen dat Hollandse buitenplaatsen geen pretenties hadden. Wel kunnen we in het Amsterdamse territorium een soort *villeggiatura* herkennen, maar dan een waar architecten, zoals de uitzonderlijke Palladio in de Veneto, weinig mee te maken hadden. De buitenplaats in het Amsterdamse territorium kon, afhankelijk van de afstand tot de stad, deels dezelfde rol vervullen die Palladio voor de villa zag weggelegd, maar over het algemeen zat er geen agrarische functie aan vast, afgezien van afzonderlijke boerderijen en nabijgelegen moestuinen. Daar komt nog bij dat we in de Watergraafsmeer, zo dicht bij de stad – misschien niet vanaf het begin, maar geleidelijk steeds meer – te maken krijgen met het suburbane karakter van een buitenwijk. In Engeland waren bescheiden suburbane wijkplaatsen buiten Londen al een wijdverbreid fenomeen vóór de komst van de typisch Anglo-palladiaanse villa.⁷⁰ Onder invloed van het *picturesque* worden vanaf de jaren 1840 de geneugten van het buitensteedse van onder meer Greenwich, Richmond Hill, Windsor, Hampstead en Highgate beschreven en verbeeld. Een uitgekende plaatsing van het huis in het landschap, waarbij men zowel fraaie uitzichten als optimale zichtbaarheid nastreefde, maakte ook deze suburbane buitens tot statusverhogende 'showcases'.⁷¹

De Nederlandse buitenplaatscultuur bereikte een hoogtepunt op vrijwel hetzelfde moment dat het palladianisme in Engeland opkwam. In Engeland was de macht van de bevoorrechte klassen vooral geworteld in grootgrondbezit, terwijl in Holland de stedelingen, meestal vroedschapsleden en vooraanstaande kooplieden, het achterland controleerden. Een uitzonderlijk gebouw als Lord Burlingtons villa in Chiswick is net als de inspiratiebron ervoor, Palladio's villa Rotonda, bedoeld als 'a place for entertainment, relaxation, study and contemplation – thus reviving the Plinian image of villa life'.⁷² Hoewel de Amsterdamse

buitenhuizen, en zeker de grotere in de Watergraafsmeer, in functie verwant zijn aan Plinius' en Burlingtons villa, zijn de architectonische verschillen aanzienlijk.

In de achttiende-eeuwse herontwikkelingen in de stad en de transformaties van het landschap in de provincie Holland waren professionele ontwerpers een uitzondering. Ambachtslieden, beeldhouwers, decoratieve kunstenaars en bouwfirmas van grote aannemers werden ingeschakeld om huizen te verbouwen en tuinen aan te pakken voor Amsterdamse zakenlui, investeerders en burgers. Voor hen was architectuur te belangrijk om aan architecten over te laten. Het was een zorg van de eigenaar zelf en van een betrouwbare ploeg ambachtslieden en kunstenaars, aan wie hij vaak de bouw, herbouw of verbouwing van zijn woonhuis in de stad toevertrouwde.⁷³ In de eerste helft van de achttiende eeuw was de classicistische ornamentiek met zuilenorden nagenoeg uit de Republiek verdwenen. De jaren dat Palladio en vooral zijn leerling Scamozzi een sterke invloed op de Hollandse architectuur hadden, lagen rond het midden van de zeventiende eeuw, en opnieuw voor enige tijd vanaf de jaren zeventig van de achttiende eeuw.⁷⁴ Een van de karakteristieken van de Nederlandse architectonische cultuur van de eerste helft van de achttiende eeuw is de afwezigheid van architecten.⁷⁵

Toen 'the logic of classicism as a regime of imitation/emulation in eighteenth-century Britain was taken to its extremes', zoals Barbara Arciszewska het samenvatte, bevond de interesse in de Republiek in classicistische architectuur en de voorbeelden ervan zich op een dieptepunt.⁷⁶ De enige tekenen tot dan toe dat de interesse in het palladianisme en de zeventiende-eeuwse populariteit van Scamozzi in de Republiek niet volledig waren verdwenen, zijn de heruitgaven in 1715 van het werk van de architecten Pieter Post en Philips Vingboons door de Leidse drukker Pieter van der Aa⁷⁷ – publicaties die mogelijk waren geïnspireerd waren door een Engels voorbeeld, *Vitruvius Britannicus* van Colin Campbell. En in *Het Verheerlykt Watergraafs- of Diemermeer* verraadt de prent van het huis van Esaie Gillot classicistische kenmerken, die toen een zeldzaamheid waren vergeleken bij de vraag naar sculpturale ornamentiek van Franse inspiratie.⁷⁸ Toen Balthasar Scott zijn huis aan de Herengracht 480 renoveerde, werden alle nadrukkelijk classicistische ornamenten vervangen door nieuwe, modieuze vormen.

In zijn studie naar de culturele elites van Venetië en Amsterdam zag Peter Burke de opkomst van de villa in beide culturen verbonden aan een verandering van ondernemers- naar renteniersgedrag, in Venetië omstreeks 1630 en in Amsterdam een eeuw later.⁷⁹ Er zijn echter

68
E. McKellar, 'The Suburban Villa Tradition in Seventeenth- and Eighteenth-Century London', in: Arciszewska (red.), *The Baroque Villa* (sternoot), pp. 197-208.

69
J. Archer, *Architecture and Suburbia. From English Villa to American Dream House, 1690-2000*. Minneapolis/Londen (University of Minnesota Press) 2005, hoofdstuk 2.

70
McKellar, 'The Suburban Villa Tradition' (noot 68).

71
Idem, p. 205, en Bryant, 'Villa Views and the Uninvited Audience' (noot 57).

72
Ackerman, *The Villa* (noot 63), p. 136.

73
Schmidt, 'Het architectenloze tijdperk' en *Paleizen voor prins en burgers* (noot 51).

74
Jan Terwen, 'Il Palladianesimo in Olanda', in: *Palladio. La sua eredità nel mondo. Quarto centenario della morte di Andrea Palladio*. Venetië (Electa) 1980, pp. 73-95; Howard Burns, 'Palladio and the Foundations of a New Architecture in the North', in: Beltrami e.a., *Palladio and Northern Europe* (noot 1), pp. 16-55, en Ottenheim, 'The Private Leisure of Architecture' (noot 1), pp. 150-155.

75
Zie noot 51.

76
Barbara Arciszewska, 'Classicism. Constructing the paradigm in Continental Europe and Britain', in: Barbara Arciszewska en Elizabeth McKellar (red.), *Articulating British Classicism. New approaches to eighteenth-century architecture*. Aldershot (Ashgate) 2004, pp. 1-33, aldaar p. 21.

77
Les ouvrages d'architecture ordonnez par Pierre Post ...; dans les quels on voit les representations de plusieurs edifices considerables en plans & elevations, avec

leurs description. Leiden (Pierre van der Aa) 1715. In hetzelfde jaar publiceerde Pieter van der Aa: Ph. Vingboons, *Oeuvres d'architecture contenant les desseins tant en plans qu'en élévations des principaux et des plus nouveaux bâtimens dans le dernier agrandissement de la ville d'Amsterdam et autres endroits de ces provinces, ook in het Nederlands: De gronden, afbeeldingen en beschryvingen der aldervoor-naamste en aldernieuwste gebouwen uyt alle die door Philippus Vingboons, binnen Amsterdam in de nieuwe ver-grooting, en daar na aldaar en elders geordonneerd zyn*. Leiden (Pieter van der Aa) 1715. Beide oorspronkelijk gepubliceerd in 1648 en 1665 door Joan Blaeu.

78
Het Verheerlykt Watergraafs- of Diemermeer (noot 23), plaat 53: 't Huis van den Hr. Esaie Gillot van voren te zien / Vue de la Maison Monsr. Esaie Gillot du coté de la façade'.

79
Burke, *Venice and Amsterdam* (noot 46), pp. 69-70.

Arciszewska summarized, in the Republic the interest in classicist architecture and its models in print, seems to have been virtually absent.⁷⁸ The only signs so far that an interest in Palladianism and its seventeenth-century Dutch popularity had not been completely forgotten seems to have been a reprint in 1715 of the works of the architect Pieter Post by van der Aa, a publication that may have been inspired by the British example of Campbell.⁷⁹ And in the book on the Watergraafsmeer one also finds a view of the house of Esaie Gillot, with typical Dutch classicist features.⁸⁰ On the other hand, when Balthasar Scott renovated his Amsterdam house at the Herengracht 480, as already mentioned, all classical ornaments were replaced with new, more fashionable forms.

In his investigation of the cultural elites of Venice and Amsterdam, Peter Burke viewed the emergence of the villa in both cultures as being connected to the change from entrepreneur to rentier attitudes, which happened in Venice around 1630 and in Amsterdam towards 1730.⁸¹ Nevertheless, there are other parallels between the Palladian landscape⁸² – to use Denis Cosgrove's notion – and the Amsterdam territory: both are locations where a comparatively new landscape was created by a city that was one of the chief economic centres of the continent and a crossroads of cultural influences. Like the Venetians before them, the Amsterdammers took a special interest in the art of landscape, judging from the popularity of landscape representations on canvas and paper, and the rise of the cities as centres of cartography and map production. This coincided with a growing interest in the hinterland, in terms of both securing the defence against military attacks and water management, and investment in land improvement and increased agricultural production. Another striking similarity is the system of water control that was part of the land reclamation projects whereby the state intervened into land management, turning land purchase and drainage into profitable activities.⁸³ Not unlike Venice, with its acknowledgement of the growing importance of *terraferma*, in Amsterdam we witness the emergence of landscape as a mode of cultural signification. However, the villas of the Palladian landscape themselves, as centres of large agricultural production, were hardly noticed in the early eighteenth-century Amsterdam territory. That is because, unlike in England, where the power of the privileged classes was rooted in the land, in Holland the city magistrates and patricians controlled the countryside.

In the urbanized society of the Dutch Republic, and specifically in the Amsterdam territory, the villa occupied a crucial place in a country that offered great social mobility and cultural

opportunities. Measuring its size and distance from Amsterdam, the Dutch villa in the Watergraafsmeer can be considered a *villa suburbana*, a relatively simple 'buiten' close to the city. Based on its textual and visual representation, it was portrayed as a desirable, elegant and noble retreat in a new and privatized country, where the polite people from Amsterdam became the counts of the Watergraafsmeer. These were the burgers, using the power of the press, to secure their positions as noblemen.

78

Barbara Arciszewska, 'Classicism. Constructing the paradigm in Continental Europe and Britain', in: Barbara Arciszewska and Elizabeth McKellar (eds.), *Articulating British Classicism. New approaches to eighteenth-century architecture*. Aldershot (Ashgate) 2004, pp. 1-33, especially p. 21.

79

Les ouvrages d'architecture ordonnez par Pierre Post ...; dans les quels on voit les representations de plusieurs edifices considerables en plans & elevations, avec leurs description. Leiden (Pierre van der Aa) 1715. The same year Pieter van der Aa also published: Ph. Vingboons, *Oeuvres d'architecture contenant les desseins tant en plans qu'en elevations des principaux et des plus nouveaux batimens dans le dernier agrandissement de la ville d'Amsterdam et autres endroits de ces provinces*, also in Dutch: *De gronden, afbeeldingen en beschryvingen der aldervoornaamste en aldernieuwste gebouwen uyt alle die door Philippus Vingboons, binnen Amsterdam in de nieuwe vergrooting, en daar na aldaar en elders geordonneerd zyn*. Leiden (Pierre van der Aa) 1715. Originally published 1648 and 1665 by Joan Blaeu.

80

Verheerlykt, plate 53: 't Huis van den Hr. Esaie Gillot van voren te zien / Vue de la Maison Monsr. Esaie Gillot du coté de la façade'.

81

Burke, *Venice and Amsterdam* (note 46), pp. 69-70.

82

Cosgrove, *The Palladian Landscape* (note 29), pp. 1-29.

83

Ibid., pp. 139-54. See for instance the process behind the creation of the Beemster polder: H. Renes, 'Op het water herwonnen: het droogmakerijlandschap in de Beemster', in: *Historisch-Geografisch Tijdschrift* 16 (1998), pp. 164-177;

G.J. Borger, 'De Beemster – ideaal of compromis', in: R.M. van Heeringen *et al.* (eds.), *Geordend landschap. 3000 jaar ruimtelijke ordening in Nederland*. Hilversum (Verloren) 2004, pp. 75-102.

nog andere parallellen tussen het palladiaanse landschap⁸⁰ – om 'de omschrijving van Denis Cosgrove te hanteren – en het Amsterdamse territorium: beide zijn locaties waar een relatief nieuw landschap werd gecreëerd door een stad die op dat moment als economisch centrum van het continent gold en een knooppunt was van culturele invloeden. Net als de Venetianen vóór hen vatten de Amsterdammers een bijzondere belangstelling op voor de landschapsarchitectuur, te oordelen naar de populariteit van de vele representaties daarvan op doek en papier en de opkomst van de steden als centra van cartografie en kaartproductie. Deze activiteiten vielen samen met een groeiende aandacht voor het achterland, zowel wat betreft het veiligstellen van de verdediging tegen militaire aanvallen en het verbeteren van en investeren in de land- en waterhuishouding, als het opvoeren van de agrarische productie. Een andere opvallende overeenkomst betreft het systeem van waterbeheersing. Dat was onderdeel van de landwinningsprojecten, waarbij de staat intervenieerde in het grondbeheer, zodat grondaankoop en drainage winstgevend werden.⁸¹ Net als bij Venetië, met zijn erkenning van het belang van de *domini di terraferma*, valt op hoe in Amsterdam het landschap opkomt als een middel om zich cultureel en sociaal te onderscheiden. Echter, de landschapsvilla's van Palladio zelf, als centra van agrarische productie, werden in het vroegachttiende-eeuwse Amsterdam totaal niet opgemerkt – waarschijnlijk omdat deze weinig relevant waren voor het territorium, dat immers als achterland in hoofdzaak vanuit de stad werd gecontroleerd en bestuurd.

In de verstedelijkte maatschappij van de Republiek der Verenigde Provinciën, en in het bijzonder in het Amsterdamse territorium, speelde de buitenplaats een belangrijke rol in een structuur die grote sociale mobiliteit en culturele kansen mogelijk maakte. Te oordelen naar haar omvang en de afstand tot Amsterdam kan de buitenplaats in de Watergraafsmeer worden beschouwd als een *villa suburbana*, een relatief eenvoudig 'buiten' nabij de stad in een gebied met randstedelijke, suburbane trekken. In tekstuele en visuele representaties werd het buiten geportretteerd als een gewilde, elegante en edele wijkplaats in een nieuw en geprivatiseerd land, waar beschaafde Amsterdammers de graven van de Watergraafsmeer konden zijn. Het bleven burgers die de kracht van de drukpers benutten om zichzelf een aristocratische status aan te meten.